

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

21075)
hr-12

Հ Ա Մ Ա Ռ Օ Տ
Կ Ր Օ Ն Ա Գ Ի Տ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Պ Ա Տ Ր Ա Ս Տ Ե Տ

Ա. Հ Ա Ք Է Լ Ե Ա Ն

Ք. Տ Պ Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԱՐՃԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՄԻՋԻՆ ԴԱՍԸԹԱՅԳԻՆ ՀԱՄԱՐ

معارف نظارت جليله سنك في ۱ ذى القعدة سنة ۱۳۱۴
وفي ۲۲ مارت سنة ۱۳۱۳ تاريخلو و ۴۵ نومرولى رخصتنا
مهسيله و سمداد داوديان معرفتيله طبع اولتمشدر

2(075)
2-12

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐ. ՆՇԱՆ Կ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

1902

ՀՐԱՆՍԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
ԴԱԻԹԵԱՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

Հ Ա Մ Ա Ռ Օ Տ
Կ Ր Օ Ն Ա Գ Ի Տ ՈՒ Թ Ի Ի Ն

Պ Ա Տ Ր Ա Ս Տ Ե Յ

Ա . Հ Ա Ք Է Լ Ե Ա Ն

Բ . Տ Պ Ա Գ Ր ՈՒ Թ Ի Ի Ն

ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԱՐՃԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՄԻՋԻՆ ԴԱՐՇՆԹԱՅԻՆ ՀԱՄԱՐ

معرفی نظارت جلیله سنک فی ۱ ذی القعدة سنه ۳۱۴
وفی ۲۲ مارت سنه ۳۱۳ تاریخلو و ۴۵ نومرولی رخصتنا
مهسیله و سمپاد داودیان معرفتیله طبع اولتمشدر

Կ . Պ Ո Լ Ի Ս

Տ Պ Ա Գ Ր Ն Շ Ա Ն Կ . Պ Է Ր Պ Է Ր Ե Ա Ն

1901

360/12

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Նկատելով որ ազգային վարժարաններու մէջ Կրօնի ուսումը ցարդ աստուածային ստորագելիներու և կարգ մը վարդապետութեանց նկարագրութիւնն եղած է. նկատելով որ այդ անխաղաց ոգիով բարոյականի ամուր խարխսիւներն հիմ չեն գտներ յաւէտ աշակերտի սրտին ու հոգիին մէջ. և մանաւանդ բոլորովին նորութիւն մը մտցնելու խորհրդով՝ պատրաստեցի սոյն համառօտ դասագիրքն (Միջին Դասընթացներու համար), մինչ կը պաշտօնավարէի Նիկոմիդիոյ Ազգ. վարժարանին մէջ,

Աւելորդ չեմ համարիր ըսել Կրօնի Պատ. Ուսուցիչներուն թէ՛ նպատակայարմար կ'ըլլայ, ներկայ ուղղութեամբ դասախօսութեանց ամբողջ ժամուն, համընթաց ընել Աւետարանի ընթերցումը դասին վերաբերմամբ. (օր. Զատիկի դասը երբ կ'աւանդուի, աւուր պատշաճի Աւետարաններ կարդացուելու են. նմանապէս և ուրիշներ): Սյսպէս, պարբերաբար, Աւետարանի հատուածներ կը կարծեմ թէ միշտ թարմ պիտի պահեն աշակերտի մտքին մէջ առողջ և մաքուր բարոյականի ոգին, զերծ մի և նոյն ժամանակ՝ կոյր և անտի նախապաշարումներէ, վասն զի կը հաւատանք իսկ թէ՛ Աւետարանն Ասուծմի մարդոց տուած պարգեւներու զեղեցկագոյնն է :

Ազգային
Վարժարան
ՀԱՅԱՍՏԱՆ
ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Ու պիտի փափաքէի, — ուրիշ նորութիւն մ'ալ —
որ մեր Շարականներու կարեւորներն և շարունակ գոր-
ծածականներն իրենց գրուածքին տեսակէտով վեր-
լուծել տայինք աշակերտներուն. այնպիսիները մանա-
ւանդ որոնք — իրենց վեհութեամբ նուիրական — իմաստ
ու գաղափար կը պարունակեն իրաւամբ:

Եւ զնելով ասիկայ ալ դպրոցական դասագրքերու
շարքին մէջ՝ իբր դուզնաքեայ ծառայութիւն մը, կը
յուսամ հաշտ աչօք կը նային Կրօնի պատուարժան
Դասախօսները:

1897 Յունիս 1

Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Ներկայ դասագիրքս կրնայ տրուիլ այն ուսանող-
ներուն որոնք աւարտած են « Տարրական Ընթացք
Կրօնի Ուսման » անուն գիրքը, 14րդ հրատարակու-
թիւն Սմբատ Դաւթեանի:

Հ Ա Մ Ա Ռ Օ Տ

Կ Ր Օ Ն Ա Գ Ի Տ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԳԼԽԱՒՈՐ ՏՕՆԵՐԸ

Տ Ա Ղ Ա Ի Ա Ր Ն Ե Ր

Ծնունդ Յիսուսի Քրիստոսի

Աստուծոյ հրեշտակն Գաբրիէլ՝ արդէն աւե-
տած էր Սուրբ կոյս Մարիամին թէ Քրիստոսը
պիտի ծնանէր:

Արդ՝ Հռովմայեցի Օգոստոս կայսրին իշխանու-
թեան ժամանակ, Մարիամ և իր այրը Յովսէփ,
երբ Բեթղէմէմ կ'երթային, իրենց անունները
նշանակել տալու, հոն՝ աշխարհի Փրկիչը, մար-
գարէններէն գուշակութեան համեմատ, ծնաւ
խոնարհութեամբ մսուրի մը մէջ:

Փրկչին ծնունդը հասարակաց հաշուով տեղի
ունեցաւ աշխարհի արարչութեան 4000 թուա-

կանին: — Հրեշտակներ « փա՛ռք ի բարձունս » երգելով՝ Աստուծոյ ծնունդը առաջին անգամ յայտնեցին հովիւներուն, որոնք եկան երկրպագել անոր: Նոյնպէս մոգեր, առաջնորդութեամբ նորատեսիլ աստղի մը, եկան երկրպագելու մարգացեալ Աստուծոյն, մատուցանելով ընծաներ՝ սսկի, կնդրուկ և զմուռս:

Մկրտութիւն Յիսուսի

Երեսուն տարեկան էր Յիսուս Քրիստոս երբ գնաց Յովհաննէս Մկրտիչէն մկրտուիլ Յորդանան գետին մէջ: Ինք ամենեւին մեղք չունէր, սակայն մարդոց մեղքերն իր վրայ բարձեր էր: Յովհաննէս՝ երբ տեսաւ իր առջև կանգնած Քրիստոսը, զարհուրեցաւ ու ըսաւ. « Պէտք է որ ե՛ս քեզմէ մկրտուիմ, և դուն ինձի՛ կուգաս »: Բայց Քրիստոս պատասխանեց Յովհաննէսին. « Այո՛, պէտք է որ օրէնքն ու արդարութիւնը ի գործ դնեմ »:

Քրիստոսի Յորդանան գետ իջած պահուն, երկինք բացուեցաւ, Ս. Հոգին անոր վրայ հանգչեցաւ աղաւնիի նմանութեամբ և հայրական ձայնը երկինքէն վկայեց թէ. « Իա՛ է որդի իմ սիրելի, ընդ որ ես հաճեցայ, դմա լուարուք »: Քրիստոս, երբ մկրտուեցաւ, անապատ քաշուե-

ցաւ, հոն քառասնօրեայ պահեցողութիւնը կատարելէ ու փորձիչ սատանային յաղթելէ յետոյ, ղկտաւ իր աստուածային քարոզութիւններուն: (Մտթ. Գլուխ. Դ. 1-12):

Յիսուսի Ծնունդը եւ Մկրտութիւնը (Աստուածախայտութիւնը) մէկ տեղ կը կատարէ Հայոց Ս. Եկեղեցին, ամէն տարի Յունուար ամսոյ 6ին, Ս. Հայրապետներու կանոնադրութեան համեմատ. Թսկութ օր վերջը՝ անփոփոխ՝ Անուանակոչութեան տօնը:

Ծննդեան տօնին երգուած շարականները կը թնդացնեն Ս. Եկեղեցիին կամարներն, և ի՛նչ ի՛մաստալից շարական է « Խորհուրդ մեծը »: Ի՛նչ դմայլելի՛ Մկրտութեան ատեն երգուած Զրօրհանքի անուշ տաղերը, որոնք ամենն ալ գովութիւն և փառաբանութիւն են Մանուկ Աստուծոյն:

Հայոց Ս. Եկեղեցին այսպիսի հոգևոր ուրախութեանց մէջ չի մոռնար նաև ննջեցեալները. ուստի, իւրաքանչիւր Տաղաւարի երկրորդ օրը՝ յիշատակ է ընդհանուր մեռելներու և անոնց համար յատուկ հոգեհանգիստի աղօթք ու շարականներ կը կարդացուին նոյն օրը:

Զատիկ կամ Յարութիւն

Յիսուսի մարմինը խաչէն վար առնուելով՝ դէ-
 րեզման դրուեցաւ իրիկուան դէմ, ուրաթ օր
 Հոգին բաժնուելով մարմինէն՝ իջաւ երկրի ստո-
 րին տեղերը, մխիթարելու համար արդարներու
 հոգիները:

Միաշարաթի առաւօտուն կանուխ մեծ շար-
 ժում մը եղաւ: Հրեշտակներ իջնելով երկինքէն
 ի բաց թաւալեցուցին գերեզմանին վէճը և նս-
 տան վրան: Պահապանները դարհուրեցան և փու-
 թացին պատմել իշխաններուն, Յիսուս ելաւ գե-
 րեզմանէն փառաւորեալ մարմնով: Զայդ չգիտ-
 նալով՝ շատ կանուխ, Մարիամ Մագդաղենացի
 և ուրիշ բարեպաշտ կիներ եկած էին օժել և
 խնկել տէրունական մարմինը: Հո'ն տեսան միայ-
 լուսապայծառ հրեշտակը, որ կ'աւետէր Յիսուս
 Յարութիւնը:

Երբ կիները զուարճախառն երկիւղով դար-
 ձան և պատմեցին Պետրոսի և Յովհաննէսի, անոնք
 գերեզման երթալ փութացին, սակայն պատգամ
 ընդունելով հրեշտակէն որ երթան Գալիլիա և
 հոն տեսնեն տէրը՝ ետ դարձան: Իսկ Մագդա-
 ղենացին Մարիամ մինակ մնաց հոն. և որով-
 հետեւ արցունք կը թափէր և եռանդագին սէ-
 ունէր, ուստի և արժանի եղաւ առաջին անգամ

տեսնելու յարուցեալ Քրիստոսը, բայց չկրցաւ
 մօտենալ Անոր:

Ընդհանուր քրիստոնեաներուն Զատիկը Քրիս-
 տոսի յարութիւն առած միաշարաթ օրն (ա-
 ռաւօտն) է, զոր յետոյ Առաքեալները կիրակի
 անունով նուիրագործեցին, և փոխանակ հրե-
 ական շարաթ օրուան, որոշեցին այդ օրը սուրբ
 պահել ի պատիւ և ի յիշատակ յարութեան Քրի-
 ստոսի: Զատիկը կը կոչուի նաև Պասէք կամ
 Փէսասի, որ կը նշանակէ անցի, ելի. յիշատակ է
 Հրեաներուն Եգիպտոսէ ելլելուն:

Այս Զատիկի տօնը մեծ հանդիսաւորութեամբ
 կը կատարէ Հայ Եկեղեցին, Յիսուսի շարչարան-
 քին, խաչելութեան, թաղման և յարութեան
 բոլոր Աւետարանները կը կարդացուին ի լուր ժո-
 ղավորեան: Մեր երաշնորհ Հայրապետներուն՝
 յատուկ այս տօնին համար գրած օրհնութիւններն
 ու շարականներն սքանչելի են թէ՛ իրենց իմաս-
 տին և թէ՛ եղանակին կողմանէ:

Ճաշու շարականը « Յարեաւ Քրիստոս յը շատ
 սրտայոյզ եղանակ ունի:

Այլակերպութիւն

Կարդանք Մատթէոսի Աւետարանին ժէ. գը-
 լուխը. « Եւ վեց օրէն ետեւ Յիսուս իրեն հետ
 առաւ Պետրոսն ու Յակոբոսը և անոր եղբայրն

Յովհաննէսը, զանոնք բարձր լեռ մը հանեց
 առանձին, եւ անոնց առջեւ այլակերպեցաւ :
 Անոր երեսը փայլեցաւ արեգակի նման, հան-
 դերձները ըյսի պէս սպիտակ եղան : Եւ ահա
 երեւցան անոնց Մովսէս և Եղիա, և կը խօսէին
 Անոր հետ : Պատասխան տուաւ Պետրոս և ըսաւ
 Յիսուսի, Տէ՛ր, աղէկ է որ հոս կենանք, եթէ
 կամիս՝ երեք տաղաւար շինենք հոս, մէկը Քեզի,
 մէկը՝ Մովսէսին և միւսը Եղիային : »

Եւ մինչ ան կը խօսէր, ահա՛ լուսաւոր ամպ
 մը անոնց վրայ հովանի եղաւ և ամպէն ձայն ե-
 կաւ ըսելով. Ա՛յդ է իմ սիրելի Որդիս, որուն
 հաճած եմ. ատոր մօտիկ ըրէք : » Աշակերտները
 երբ լսեցին, ինկան երեսի վրայ և շատ վախ-
 ցան : Եւ Յիսուս մօտենալով գպաւ անոնց եւ ը-
 սաւ. « Ելէ՛ք եւ մի՛ վախնաք » : Վերցուցին ի-
 րենց աչքերն եւ ո՛չ զոք տեսան : Բայց միայն
 Յիսուս : Եւ երբ այն լեռնէն վար կ'իջնէին, Յի-
 սուս պատուիրեց անոնց ու ըսաւ. « Այդ տեսիլը
 մարդու մի՛ ըսէք, մինչև Մարդու Որդին մեռել-
 ներէն յարութիւն առնէ » :

Քրիստոսէն շատ տարիներ առաջ, երբ ուրիշ
 ազգերու պէս Հայերն ալ կուսպաշտութեան խա-
 ւարին մէջ էին, տարին մէկ անգամ, Նաւասարդ-
 ամսու առաջին օրը՝ մեհեաններու մէջ աղանի
 կը թօցընէին և իրարու վրայ ջուր սրսկելով
 վարդեր կը ցանէին ի յիշատակ ջրհեղեղին եւ ի
 պատիւ Անահիտ կոչուած շաստուածուհիին :

Մեր հոգիներուն լուսատու Ս. հայրը Գրի-
 գոր, ինչպէս ամէն հին սովորութիւնները, նոյն-
 պէս այս հեթանոսական տօնը ջնջեց և անոր
 տեղ հաստատեց այս պայծառակերպութեան յի-
 շատակութիւնը՝ որ կը կոչուի Վարդավառ :

Վարդավառի շարականն է. « Որ ի լերինն այ-
 լակերպեալ » և ուրիշներ. իսկ Ս. Պատարագի
 ձաշուին շարականն է « Ուրախացի՛ր, պսակ կու-
 սից », որուն մէջ կը գովաբանուի Ս. Կոյսն իր
 որդիին սքանչելիքներուն համար :

Վերափոխում Ս. Ասուածածնի

Ս. Կոյս Աստուածածինը, Քրիստոսի համար-
 ձումէն վերջ, Առաքեալներուն և իւզաբեր կի-
 ներուն հետ կը կենակցէր բարեպաշտութեամբ,
 միշտ իր քովն ունենալով իբր որդի, Յիսուսի
 աշակերտն Յովհաննէս :

Վաթսուն տարիներէ աւելի ապրեցաւ և ա-
 պա վախճանեցաւ : Աշակերտներն ու հաւատա-
 ւոր կիներ անուշահոտ խունկերով ու մոմերով և
 մեծավայելուչ հանդէսով տարին թաղել գերեզ-
 մանի մէջ :

Աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ առաքեալներէն մէկը,
 Բարթոլղիմէոս, բացակայ ըլլալով՝ երբ եկաւ,

փափագեցաւ վերջին անգամ տեսնել Տիրամայրը։
Ուստի բանալ տուաւ գերեզմանը, բայց չգտաւ
հոն տենչալի մայրը. — հանդերձները մէկ կողմ
ծրարուած էին, և եկած էր Գրիստոս հրեշտակ-
ներով մէկտեղ վերափոխել իր Մայրը երկինք՝
որպէս զի հոն վայելէ ամէն կրած նեղութիւն-
ներուն ու ցաւերուն վերջնական հանգիստը։

Եւ թէպէտ Տիրամայրը գացած էր երկինք,
տախտակի վրայ տպաւորուած գտան հրաշքով
անոր պատկերը. — Ուրիշ աւանդութիւն մը,
նոյնպէս Յայսմաուրը կ'ըսեն թէ Յովհաննէս
Աւետարանիչի քով կը գտնուէր Ս. Կոյսին պատ-
կերը՝ կիպարիս փայտի վրայ նկարուած՝ զոր
Բարթոլղիմէոս առնելով գնաց զանազան կողմեր
և Հայերուն մէջ, անով հրաշքներ գործեց, շինեց
եկեղեցիներ, ինչպէս նաև փառաւոր վանք մը
Հոգեաց անուն, ուր դրաւ Ս. Աստուածածնի
պատկերը։

Այս վերափոխման տօնը հանդիսաւորապէս կը
կատարէ մեր Ս. Եկեղեցին։ « Այսօր ժողովեալ
սրբոց » և « Անթառամ ծաղիկ » շարականները
կ'երգուին այս տօնին։

Խաչվերաց

Գրիստոսի 50 թուականին, Հռովմայեցի կը-
ղոզիոս կայսրին կինը Պատրոնիկէ, հաւատացեալ
ըլլալով՝ Երուսաղէմ կուգայ, և իմանալով որ խա-
չը աղբիւսներու մէջ ձգուած մնացած է, կը հը-
րամայէ մեծ հանդէսով զայն կանգնել Գողգո-
թայի վրայ։

Երուսաղէմի առաջին եպիսկոպոսը, Յակոբոս
Տեառն-եղբայր կոչուած առաքեալը, զայն կը
վերցնէ և կ'օրհնէ աշխարհի չորս կողմերը, գոչե-
լով. « Խաչի քո, Գրիստոս, երկրպագանեմք »։
Այս սրտառուչ աղօթքը մեր Ս. Սահակ Հայրա-
պետն ընդարձակելով՝ կը հրամայէ երգել, եւ
Հայոց Ս. Եկեղեցին Աւագ Ուրբաթ, Աւագ Շա-
բաթ, Չատկին և այս Խաչվերացի տօնին կ'եր-
գէ զմայլելի եղանակով։

Խաչի վրայ շատ ներբողներ կան գրուած
մեր Շարակնոցին մէջ։ Այս Խաչվերացի տօնին
կը կարդան Յիսուսի խաչելութեան վրայ խօսող
Աւետարաններն և խաչին գովեստ գրուած շատ
մը շարականներ, — « Որ զանարատ բազուկս
քո » եւ անոր կարգէն եղող շարականներ կը
բարբերանեն Յիսուսի անհուն մարդասիրութիւնը
և Խաչին փրկագործութիւնը։

Տ Ի Ր Ո Ւ Ն Ի Տ Օ Ն Ե Ր

Ս. Կոյս Աստուածածին

Հրէաստանի Նազարէթ քաղաքին մէջ կը բընակէր ընտանիք մը, Յովակիմ և Աննա անուն: Աստուած այս ընտանիքը մխիթարելու համար պարգեւեց զաւակ մը, որուն անունն էր Մարիամ: Այս առաքինի ծնողքը՝ երբ իրենց աղջիկներք տարեկան եղաւ՝ Տիրոջը տաճարին նուիրեցին, հաւատացեալ հրէաներու սովորութեան համեմատ: Անկէ վերջ այս կոյսը մեծցաւ և զօրացաւ Ս. Հոգիին շնորհքովը:

Յովհաննէս Մկրտչին աւետաւոր ծնունդէն վեց ամիս վերջը, նոյն ինքն Գաբրիէլ Աստուծոյ հրեշտակը խրկուեցաւ Ս. Կոյս Մարիամին, որ Դաւթի սերունդէն էր և նոյն ազգատոհմէն Յովսէփ անուն արդար մարդու մը նշանուած: Գաբրիէլ Աստուծոյ կողմէ իմացուց Մարիամին թէ՛ պիտի ծնանի որդի մը, որուն անունը պիտի կոչուի, կըսէ, Յիսուս: Ան մեծ պիտի ըլլայ և Բարձրեալին որդին պիտի կոչուի: Տիրոջմէն պիտի ընդունի իր հօրը՝ Դաւիթին աթոռը, պիտի թագաւորէ յաւիտեան Յակոբին տանը վրայ: Մարիամ հնա-

զանդեցաւ այս պատգամին որ երկինքէն խըրկուած էր:

Հայոց եկեղեցին արժանավայել կերպով կը կատարէ Ս. Կոյսին տօները, որոնք անշարժ տօներ են. — Աւետու մը՝ Ապրիլ 7. Ծնունդը՝ Սեպտ. 8. Տաճարին ընծայումը՝ Նոյեմբեր 21, և Յղութիւն Աննայէն՝ Դեկտեմբեր 8 (1):

Աղօթքներու և մաղթանքներու մէջ զանիկայ բարեխօս կը բռնենք:

Մեր Հայրապետներ «Մեծացուցէ» ներով և ուրիշ գողտրիկ շարականներով գոված ու երգած են Ս. Կոյսին փառքն ու մեծութիւնը:

Տեառներնդառաջ

Յիսուս Գրիստոս, երբ քառասուն օրուան եղաւ, իր մայրը՝ Մարիամ՝ Յովսէփին հետ, Հրէաներու սովորութեան համեմատ, տարաւ զանիկայ Տաճարը, եւ որովհետեւ աղքատիկ ընտանիք էին, չունէին մեծագին նուէրներ, ուստի իրենց հետ առին երկու տատրակներ:

Հոն, Սիմէոն անուն ձերուսին, որ Աստուծմէ հրաման առած էր Փրկիչը տեսնելէ վերջ մեռ-

[1] Այս տօներէն զատ, եկեղեցին նմանապէս կը կատարէ «Գիւտ Գաւույ եւ Գիւտ Տփոյ Ս. Աստուածածնի» տօները:

նիլ, գիրկն առաւ Յիսուս մանուկը՝ օրհնեց եւ ըսաւ. « Ահա՛ աչքս տեսաւ Փրկիչը՝ Հեթանոսներուն լոյսը, ասկէ վերջը թո՛ղ մեռնիմ »: Ս. Կոյս Մարիամին ալ ըսաւ. « Ահա՛ ասիկա (Յիսուս) իսրայէլի մէջ հակառակութեան նշան ըլլալով շատերուն կորսուելուն և շատերուն ալ ապրելուն պատճառ պիտի ըլլայ: Եւ քու անձէդ սուր պիտի անցնի, որպէս զի բազում սրտերու խորհուրդները յայտնուին »: (Ղուկ. Գլ. Բ. 34—35):

Հոն էր նաև Աննա անունով որբեւայրի Մարգարէ կինը, որ շնորհակալ եղաւ Աստուծոյ Մեծիան, աշխարհի փրկիչը, տեսնելուն համար:

Տեառնընդառաջի տօնը կը կատարէ մեր Հայոց եկեղեցին՝ Ս. Ծնունդէն քառասուն օր վերջը, այսինքն փետրուար ամսու 14ին՝ անփոփոխ: Տեառնընդառաջ կը նշանակէ՝ « Տիրոջ առջեւ ելլել » վառուած մոմերով ու անուշահոտ խունկերով:

Երբ արարողութիւններն աւարտին, բարեպաշտ ժողովուրդներ՝ մոմ ի ձեռին կ'երթան իրենց տան ճրագները վառել: Կանուխէն, կ'երեւի թէ, եկեղեցիին մէջ կը վառէին կրակ, բայց արդիւնութիւն է: Տօնացոյցը կը գրէ. « Կրակի բոլորտիքը դառնալ արհամարհելի բան է, վասն զի տգէտ մարդիկներ մոցուցած են զայն »:

Առաջ, երբ Հայերը կռապաշտ էին, բաց տեղեր ահագին կրակներ կը վառէին ի պատիւ իրենց շաստուածներուն, և երիտասարդները մէկ կողմ՝ օրիորդները միւս կողմ՝ պար բռնած՝ կը

խաղային և կը ցատքէին բոցերուն վրայէն. Հիմայ ալ կայ այդ սովորութիւնը մեր մէջ. — Թագերու մէջ փսիաթներով և կողովներով հիւսուած խարոյկներ կը վառեն, որուն ռամիկ ժողովուրդը Տեքնասա անունը կուտայ: Հայ ժողովուրդը կանխաւ Պարսիկներու պէս կրակ կը պաշտէր միանգամայն, բայց այժմ՝ քրիստոնեայ ժողովուրդն Աստուած կը փառաբանէ լուսավառութեամբ, վասն զի Յիսուս Գրիստոս եղաւ աշխարհի սիրոյ կրակը և ճշմարիտ լոյսը:

Այս Տեառնընդառաջի տօնին երգուած « Մարմնացեալդ ի կուսէն » և ուրիշ շարականներն Յիսուսի տաճար երթալը, Ծերունիէն ընդունուիլը և համայն աշխարհի տրուած մեծ աւետիաները կը հուշակեն:

Ծաղկազարդ

Յիսուս, երբ կը մտենայ Բեթփագէ և Բեթանիա գիւղերուն, իր աչակերտներէն երկուքը կը խրկէ, որպէս զի երթան բերեն կապուած աւանակ մը, ըսելով թէ Տէրը անոր պէտք ունի:

Աչակերտները կը կատարեն Յիսուսի հրամանը, հանդերձներ կը դնեն գրաստին վրայ և կը հեծցընեն Յիսուսը: Ժողովուրդը ցնկաւ թեամբ՝ ո-

366

մանք իրենց հանդերձները, և ուրիշներ ծառերէ ոստեր կտարելով՝ ճամբուն վրայ կը սփռէին աղաղակելով. « Ովսաննա որդւոյ Դաւթի, օրհնեալ եկեալդ անուամբ Տեառն »: Այսպիսի հանդէսներով մտաւ Յիսուս Երուսաղէմ, սակայն ի դուրս շարժելով՝ լացաւ անոր ապագայ կործանումին վերայ, վասն զի չճանչցաւ Աստուծոյ այցելութեան ժամատակը:

Ամէն եկեղեցիներ կը զարդարուին արմաւենիի և ձիթենիի ճիւղերով ու ծաղիկներով, անոր համար այս ամը կը կոչուի Ծաղկապառ: Հայրապետներու գրած գեղեցիկ շարականները մեզի կը բացատրեն թէ Քրիստոս հեթանոս ժողովուրդներն ալ հրաւիրեց Աստուծոյ որդեգիր և արքայութեան ժառանգ ըլլալ: Այս ամին կ'երգուին « Որ վերօրհնիս » « Թագաւոր գոլով » « Ուրախ լեր, սուրբ եկեղեցի » շարականները:

Մազկազարդի երեկոյին կը կատարուի Դուրնբացի արարողութիւնը, օրինակ Քրիստոսի միւսանգամ գալտեան և դատաստանի, ժամերգութենէն վերջ կը սկսի արարողութիւնը. Դպիրներ ապաշխարութեան շարականներ կ'երգեն: Երէց քահանան լալագին կը խնդրէ Աստուծմէ որ ողորմութեան դուռները բանայ և ընդունի զինքն ու մանուկները, այսինքն ժողովուրդը: Ու երբ ներսը գտնուող քահանան՝ Աստուծոյ կողմէ՝ մեղաւորներու խոստովանութիւնն ու ապաշխարութիւնը կը լսէ, զանոնք կը հրաւիրէ

ժառանգելու խոստացուած արքայութիւնը:

« Եկայք, օրհնեալք Հօր իմոյ » ըսուելէ վերջը՝ խորանին վարագոյրը կը բացուի և գոհարանական երգ մը և Աւետարան կը կարդացուի, վասն զի արժանի եղան տեսութեան անմահ փեսային Քրիստոսի:

Աւագ Շաբաթ

Յիսուսի փրկագործութեան ամենամեծ խորհուրդը՝ սիրոյ և բարոյականի վեճմ դասերն՝ այս շաբթու եկեղեցիին մէջ կ'աւանդուին. ուստի այս շաբաթը կոչուած է Աւագ, այսինքն Մեծ-Շաբաթ:

Բշ.— Աս իրիկուն մեր՝ Հայոց՝ եկեղեցին Ս. Գրքէն Մենդոց առաջին գլուխները կը կարդայ իբրեւ յիշատակ արարչագործութեան և նախածնողքի մեղանչելուն:

Դշ.— Յիսուս կը մարգարէանայ Տաճարին և Երուսաղէմի կործանումը, և անոնց նկարագիրը կ'ընէ: Վերջին դատաստանի պատկերները մեր աչքին առջև կը դնէ՝ Տանուտեր Մարդու և Իմաստուն կոյսերու առակներով: Աս իրիկուն նոյնպէս Զրհեղեղի նկարագրութիւնը և նորիտապանէն ելլելուն պատմութիւնը կը կարդացուին:

Դշ.— Քահանայապետներ, ծերեր և դպիր-

ներ կը խորհին Յիսուսը բռնել: Յուզա՝ տան-
 երկուքէն մին՝ ստակով կը խոստանայ յարմար
 առթիւ զԱյն մատնել անոնց ձեռք: Երեկոյին Ս-
 Գիրքը կը խօսի Սողոմ և Գոմոր քաղաքներուն
 հրակէզ կործանման և Աբրահամի միջնորդու-
 թեան վրայ:

Եշ.— Յիսուսի տնօրինական գործերը կ'ըս-
 կըսին: Ճաշու ժամուն ապաշխարութեան կարգ
 կը կատարուի. Սաղմոսներէ և գրքերէ վերջ՝ Ս.
 Բարսեղ Հայրապետի աղօթքը կը կարդացուի և
 ապաշխարողներուն վրայ ալ Յովհան Ոսկեբերանի
 օրհնութեան աղօթքը: Յիսուս այսօր կը հաս-
 տատէ ամենասուրբ Հաղորդութեան խորհուրդը
 վերնատան մէջ. կ'օրհնէ հացն, ու կուտայ աշա-
 կերտներուն՝ ըսելով. «Առէ՛ք, կերէ՛ք, այս է
 մարմին իմ:» Բաժակ մը գինի առնելով՝ կը
 գոհանայ և կ'ըսէ. «Արբէ՛ք ի դմանէ ամենեք-
 եան, զի այդ է արիւն իմ՝ նորոյ ուխտի, որ ի վե-
 րայ բազմաց հեղանի ի թողութիւն մեղաց:»
 Այս աւետարանի ընթերցումէն վերջը, Հաւատարմի
 ատեն, սեղանը՝ որ բոլորովին սպիտակ զարդար-
 ուած և գոց է՝ կը բացուի. այնուհետև հան-
 դիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Իրիկունը Քրիստոս խոնարհութեան և մար-
 դասիրութեան օրինակը կուտայ, կը նստի իր ա-
 ջակերտներուն առջև և կը լուայ անոնց ոտքերը,
 պատուիրելով որ իրարու նոյնը ընեն: Ոտնլուայի
 կարգը, զոր մեր եկեղեցին կը կատարէ, յօ-

րինած է Ս. Եփրեմ հայրապետը, և մեր Գրիգոր
 Վկայասէր կաթողիկոսն ալ թարգմանած է ինչ-
 պէս կը գրէ Տօնացոյցը. Այս միջոցին կատար-
 ուած աղօթքներն ու տաղերը չափէն աւելի յու-
 զիչ և զգայուն են իրենց գրուածքով ու եղա-
 նակով. Հինգշաբթի գիշեր կը կոչուի Լացի Գի-
 շեր. ողբադին շարականներու ընդմիջումով Ա-
 ւետարաններ կը կարդացուին, սեւասքօղ խորա-
 նին մոմերը կը մարին, ի նշան Յիսուսի աշա-
 կերտներուն ցրուելուն. վերջապէս, կը մնայ մի-
 այն մոմ մը ամբողջ Տաճարի հաւաոր մթութեան
 մէջ, և տխուր արարողութիւնները կ'աւարտին
 «վերջին կտակ»-ով:

Ուր.— Յիսուսի չարչարաններուն, խաչելու-
 թեան և թաղման յիշատակն է: Տխուր է եկե-
 ղեցին, ցորեկը խաչելութեան ու երեկոյին թաղ-
 ման կարգ կը կատարէ: Ամենէն հոգեհոտագ շա-
 րականները կ'երգուին. «Պարգեւատուն ամենե-
 ցուն» շարականը իր բարձր գրուածքով և յու-
 զիչ եղանակով ամեն աչքերէ արցունքներ կը
 խլէ:

Շբ.— Յիսուս թաղուած է, գերեզմանը կը
 կնքուի և պահապան զինուորներ կը դրուին քա-
 հանայապետներուն կողմէ: Երեկոյին Ս. Պատա-
 րագ կը մատուցուի. ձրագալոյց է Յիսուսի Յա-
 րութեան:

Քրիստոսի Համբարձումը

Յիսուս, իր յարութենէն վերջ, քառասուն օր աչակերտներուն երեւալով, զանոնք կը հրահանդէ, կը հրամայէ Աւետարանը քարոզել բոլոր աշխարհի. բայց կը պատուիրէ որ սպասեն Երուսաղէմի մէջ այն շնորհքին, զոր պիտի ընդունէին Ս. Հոգիին գալովը:

Եւ զօրացնելով զանոնք յոյսով, և հաստատելով հաւատքի մէջ՝ տարաւ մինչեւ Բեթանիա և անկէ Ձիթենիներուն լեռը, Հոն բաղկատարած՝ օրհնութիւն տուաւ և վերացաւ դէպի Երկինք, և ամպը զԱնիկա ծածկեց առաքեալներուն տեսութենէն: Մինչդեռ անոնք ապշած՝ Յիսուսի ընթացքը կը գիտէին, ահա՛ երկու հրեշտակներ, սպիտակ հանդերձներով, մարդկեղէն կերպարանքով երեւալով՝ ըսին անոնց. «Այս Յիսուսը որ երկինք վերացաւ, այնպէս պիտի գայ օր մը»: Այն ատեն առաքեալներն երկրպագելով՝ ուրախութեամբ դարձան Երուսաղէմ և հանապազ տաճարին մէջ էին, կը գովէին և կ'օրհնէին Աստուած, և կը սպասէին երկնային զօրութիւնն ընդունելու:

Համբարձման տօնը միշտ հինգշաբթի օր կը պատահի, և այս տօնին կ'երգուին « Որք տընկակից », « Համբարձաւ Տէրն մեր » և օրուան պատշաճ ուրիշ շարականներ:

Երկրորդ Ծաղկազարդ

Համբարձման տօնին յաջորդող կիրակին կը կոչուի Երկրորդ Ծաղկազարդ: Առաջին Ծաղկազարդը, ինչպէս ըսինք, Քրիստոսի յաղթական մուտքն էր Երուսաղէմ, իսկ երկրորդ Ծաղկազարդը յիշատակ է Յիսուսի « վերին Երուսաղէմ » մտնելուն՝ հրեշտակներու առաջնորդութեամբ:

Հին աւանդութիւն մը կ'ըսէ թէ՛ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ. խոր վիրապին մէջ գտնուած ատեն, իրեն սպասաւորութիւն կ'ընէր հրեշտակ մը: Երբ այս կիրակիին չ'երեւիր հրեշտակը, Լուսաւորիչ կը հարցնէ պատճառը, ու կ'իմանայ որ Քրիստոս համբարձած ժամանակ հրեշտակներու չորրորդ դասակարգէն անցած ըլլալով՝ ամեն տարի այդ օրը տօն կը կատարեն եղեր, եւ որովհետեւ ինքն ալ այդ դասին կը վերաբերէր, հարկադրուած էր մասնակից ըլլալ իր ընկերներուն հանդէսին եւ ուրախութեան:

Այս տօնին յատուկ երգուած « Մեծահրաշ » շարականը՝ զոր Գրիգոր Վկայասէր կաթողիկոսը գրած է, կը պատմէ այդ աւանդութիւնը:

Տօն Երեւման Ս. Խաչի

Կոստանդիանոս կայսեր տղուն Կոստանդի օրով, Երուսաղէմի վրայ Գողգոթայէն մինչև Ձիթենիններուն լեռը՝ լուսաւոր կերպով կ'երեւի Յիսուսի Ս. Խաչին նշանը, զարմացնելով բոլոր Հրեաներն, ու շատերն հաւատքի դարձնելով Քրիստոսի 352 թուականին: Երուսաղէմի Կիւրեղ հայրապետը տեսնելով այս հրաշալի երեւումը եւ կատարուած սքանչելիքը՝ պատմութեան ձեւով կը հաղորդէ կայսրին: Այս թուղթը տօնին օրը կը կարդացուի առտուան արարողութիւններու միջոցին:

Ինչպէս Խաչի շատ մը շարականներ, նոյնպէս այս տօնին յատուկ երգուած շարականներն ալ գրած է մեր հայրապետներէն Սահակ Չորափորեցի պատուական կաթուղիկոսը, ա'յնքան հոգեշունչ, ա'յնքան իմաստալից կերպով:

Հոգեգալուս

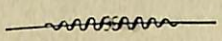
Յարութենէն քառասուն օր վերջը, երբ Բրիտոս երկինք համբարձաւ, արդէն Ս. Հոգին առաքեալներուն խրկել խոստացած էր, որ զա-

նոնք լուսաւորէ և հրահանգէ: Մատաթիան, Յուդայի տեղ աղօթքով և վիճակով ընտրուած էր առաքեալներու թիւին մէջ, եւ երբ յիսուններորդ (Պէնտէկոստէ) օրը ժողովուած էին վերնատան մէջ, սաստիկ շարժում մը եղաւ, և Ս. Հոգին հրեղէն լեզուներով իջաւ առաքեալներուն վրայ, տալով անոնց՝ իմաստութիւն, շնորհք եւ հանճար՝ այլ եւ այլ լեզուներ խօսելու և քարոզելու համար:

Ամէնքը սորվեցան զատ զատ լեզուներ, ինչպէս Պետրոս՝ Հռովմայեցոց լեզուն, Փիլիպպոս՝ Արաբացոց, Յովհաննէս Կիլիկեցոց, Բարթուղիմէոս՝ Մարաց, Թադէոսն ալ ուսաւ Հայոց լեզուն. և աշխարհի ամէն կողմը քարոզեցին Աւետարանը: Թադէոս առաքեալ այս միջոցներուն գնաց Հայերուն մէջ, Տիրոջ խոստումին համեմատ, և սկսաւ քարոզել:

« Առաքելոյ աղաւնոյ » շարականը և միւս բոլոր այս տօնին յատկացեալ երգերը գրած է Ս. Ներսէս Շնորհալի հայրապետը:

Այս Պէնտէկոստէի տօնին կը կարդայ մեր եկեղեցին Ներսէս Լամբրոնացիին գրած մէկ սքանչելի ճառը, լի բանաստեղծութեամբ և վսեմ գաղափարներով:

Վարագայ Խաչ

Խաչի նշանաւոր հրաշքներէն մէկը կատարուած է Վարագայ լեռին տակ: — Հայերուն մէջ աւանդութիւն կար թէ Ս. Հռիփսիմեան կոյսեր երբ Դիոկղետիանոս կայսրին ժամանակ հալածուեցան, իրենց հետ ունէին Յիսուսի խաչափայտէն մաս մը, ու երբ մի քանին հասան այն լեռին վրայ և վախճանեցան, այդ նուիրական նշխարն ալ անյայտ եղաւ:

Այս բանը գիտնալով՝ ճգնաւոր մը, Թադիկ անուն, 653 թուականին նոյն տեղ, վանքի մը մէջ առանձնացած՝ կը խնդրէր Աստուծոյ յայտնել իրեն այն գանձը: Թադիկի աղօթքն ընդունելի կ'ըլլայ Աստուծոյ, և Խաչափայտը տասներկու լուսեղէն սիւնով կ'երեւի ամպերու մէջէն:

Մեր Ներսէս Գ. Կաթողիկոսը, որ Շինող կը կոչուի, աս ըսելով՝ առանձին տօն սահմանեց և յօրինեց վայելուչ շարական «Նշանաւ ամենա-յաղթ խաչիւղ» անունով:

Գիւտ Խաչ

327 թիւին, Կոստանդիանոսի մայրը, 79 տարեկան, բարեպաշտութեամբ զարդարուած, կ'ուզէ երուսաղէմի մէջ փառաւոր եկեղեցի մը կանգնել: Հոն կը տեսնէ ողորմելի վիճակը քաղաքին, վասն զի հեթանոս մարդիկ Գողգոթայի վրայ կուռքերու մեհեաններ կանգնած էին:

Այս Գրիստոսասէր դշխուն կործանել տուաւ շանոնք, և աւանդութեամբ գտաւ Փրկչին տապանը, զոր պեղել տուաւ. երեք խաչ երեւցան և մեռեալ պատանիի մը յարութենէն յայտնուեցաւ Գրիստոսի խաչը, զոր ոսկի տապանակի մէջ պահել տուաւ և շինեց եկեղեցի Գրիստոսի Յարութեան անունով: Մի և նոյն ժամանակ, կանգնեց երկու եկեղեցի ուլ, մէկը Բէթղէհէմ՝ ի պատիւ Մենդեան և միւսը Ձիթ ենիներուն լեռը՝ ի յիշատակ Գրիստոսի Համբարձման. շատ մը բարեգործութիւններէ վերջը՝ դարձաւ իր ողորմինքով:

Այս խաչին երգուած «Հրաշակերտ», և «Այս օր խնդրի» շարականները խաչի սքանչելիքն ու աստուածասէր դշխոյին հաւատքը կը սորվեցնեն:

Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ

Այս աստուածարեալ եւ մեծ անձնաւորութիւնը, Հայերը քրիստոնէական լոյսի մէջ բերելուն համար, կոչուեցաւ Լուսաւորիչ:

Մեր բոլոր եկեղեցական հայրերուն մէջ գլխաւորը կը հանդիսանայ իր առաքելական քարոզութիւններուն համար: Քրիստոսի և եկեղեցիին սիրուն համար դառն տանջանքի համբերելէ վերջը՝ ձգուեցաւ մահապարտներու խոր վիրապին մէջ, մնալով անվրաս 14 երկար տարիներ՝ Աստուծոյ հրաշքով: Իր ամբողջ կեանքն անցուց ծառայելով եկեղեցիին և արժանի եղաւ թաղէոս առաքեալին ձեռքով հաստատուած և հալածանքի պատճառով յաջողութիւնը առժամաբար ընդհատուած աթոռին վրայ բազմիլ, ձեռնադրութեամբ կեսարիոյ Ղևոնդ Յոյն հայրապետին:

Եկեղեցին արժանաւայել կերպով կը պատուէ այս սրբազան Հայրապետը, միշտ իր աղօթքներուն և մաղթանքներուն մէջ զանկա բարեխօս կը բռնէ, և տարին երեք անգամ ալ կը կատարէ անոր յիշատակը:

Մեծ պահքին վերջին շաբթուն կը կատարէ վիրապը ձգուելուն տօնը, ամառուան մէջ կը տօնէ վիրապէն ելլելուն յիշատակը, և անկէ տասնը հինգ օր յետոյ, մեծավայելուչ հանդէսներով

կը կատարէ անոր սուրբ նշխարներուն գիւտի տօնը: Վասն զի այս հայրապետը Մանեսայ այրին մէջ առանձնացած էր, թողլով իրեն յաջորդ իր որդին Արիստակէսը, ու կը պարապէր ձգնութեան և շարունակական աղօթքի: Մահուանէն վերջը՝ մարմինն անյայտ մնացած էր մարգրիկներէ: Եւ Աստուած, որ մարդոցմէ գաղտուկ եղած բաներն երեւան կը հանէ, հաճեցաւ այս մեծ սուրբին նշխարներուն տեղն ալ յայտնել ճգնաւորի մը, Գառնիկ անուն, որ գտաւ ծառի մը խոռոչին մէջ լուսափայլած, և մեծ պատիւով ու շքեղ հանդէսով, անհամար ժողովուրդներ այդ սքանչելագործ նշխարները տարին ամփոփել թորդան աւանի մէջ, և անկէ Վաղարշապատ, ուր փառաւոր եկեղեցի մը շինել տուած էր Ս. Գրիգոր և անուանած էջմիածին, որուն տօնն ալ յատուկ կը կատարէ Հայոց եկեղեցին:

Անոր աջ բազուկը կը գտնուի այժմ Ս. Էջմիածնի մէջ, և բոլոր եկեղեցիներ ունին Լուսաւորչի անունով յատուկ մասունք, որոնցմով բժժըչկութիւն կ'ըլլայ հաւատացեալ հիւանդներու:

Սուրբ Թարգմանիչներ

(Ս Ա Ն Ա Կ Ո Ւ Մ Ե Ս Ր Ո Պ)

Այս երկու մեծ Հայրապետները պատճառ եղան, հազար հինգ հարիւր տարիներէ աւելի առաջ, մեր ազգին սյրուբենը հնարելու: Ահա անոնց համառօտ պատմութիւնը:

Ս. Մեսրոպ, Հացեկաց անուն գեղէն, Մեծն Ներսէս հայրապետի աշակերտ, արքունիքին ատենադպիր եղաւ, որովհետեւ լաւ գիտէր Յոյն, Պարսիկ և Ասորի լեզուները: — Թողլով ամուսնական կեանքը՝ վանք մը մտաւ և շատ մը աշակերտներ ունեցաւ իր քով: Նոյն ժամանակ Հայ ազգին Հայրապետն էր սահակ:

Մեսրոպ վարդապետ, թէև փափաք ունէր ժողովուրդին Աստուածաշունչ գիրք ուսուցանել, սակայն Հայերը մասնաւոր տառեր չունենալուն և եկեղեցական ամեն արարողութիւններն Ասորի և Յոյն լեզուներով կատարուելուն համար, խորհեցաւ գիր հնարել և այս գեղեցիկ խորհուրդը յայտնեց Ս. Սահակին:

Ս. Մեսրոպ, աշակցութեամբ Հայրապետին, գնաց շատ մը քաղաքներ օժանդակութիւն գտնելու համար, ինչպէս նաև Ասորի Դանիէլ եպիսկոպոսին քով, որմէ կ'երևի թէ բաւական օգտուեցաւ բաղաձայն գրերու մասին: Սակայն

իր փափաքին կատարելապէս չհասնելով ապաւինեցաւ Աստուծոյ զօրութեան և տեսիլքին մէջ տեսաւ թաթ մը որ կը գրէր ձայնաւոր տառերը « Ա . Ե . Է . Ը , Ի , Ո . Ի , » .

Ս. Մեսրոպ մեծապէս ուրախացած՝ առաջին անգամ յունարէն լեզուէ հայերէնի թարգմանեց Սողոմոնի Առակներու գիրք և ապա մեծ աշխատութեամբ Հին ու Նոր կտակարանը, Յովհան և Յովսէփ աշակերտներով, և այլն, և այնքան հրաշալի թարգմանեցին որ օտար ազգեր սքանչացած՝ « Թագուհի թարգմանութեանց » անուանեցին զայն: Ա՛լ այնուհետև ամէն տեղ տարածուեցաւ Հոյ լեզուի ուսումը դպրոցներու միջոցաւ:

Որչա՛փ պէտք է յարգենք ու սիրենք այս պատուական վարդապետները, որոնք Մովսէսներ եղան մեզի համար, վասն զի լուսոյ ջահեր վառեցին ամենուս սրտին ու մտքին մէջ: Ս. Սահակի մարմինը կը հանգչի Աշտիշատի (1) մէջ և Մեսրոպինը Օշական՝ փառաւոր մատուռներով:

Ս. Թարգմանիչներու օրը դպրոցական տօն է. ուստի երախտագիտական հանդէսներ պէտք է կատարուին սոյն օրը, ի պատիւ անոնց սուրբ յիտակին:

[Սյս մասին մանրամասնաբար զրուած է ՆՈՐ ԴՊՐՈՅԻ 2. Պրակին մէջ, երես 11—13]:

[1] Աշտիշատի արդի անունն է Տէրիկ:

Սուրբ Կոյս Սանդուխդ եւ Թադէոս

Սանատրուկի դուստրն էր այս տասներկու տարեկան սրբուհի կոյսը՝ Սանդուխտ, Թադէոս առաքեալին քրիստոնէական հաւատքը քարոզելովը, դարձաւ հօրը հեթանոսական կրօնքէն և հաւատաց Քրիստոսի: Իր Սանատրուկ հօրը ազաշական և մերթ սպառնական ձայնը կարող չեղաւ զանիկա խախտելու սուրբ հաւատքէն, և վերջապէս յանձն առաւ ամէն տանջանք ու բանտարկութիւն, և արժանի եղաւ վկայական մահուան՝ իր հօրը անգութ հրամանով դահիճի ձեռքով գլխատուելով:

Սրբուհին Սանդուխտ քրիստոնէական հաւատքի ճշմարտութիւնը իրեն արիւնով կնքեց, ուստի և, սքանչացած կուսական այս քաջասրտութեամբ վրայ, մեր երաշնորհ Ս. հայրապետներէն մէկը գողտրիկ շարական մը յօրինած է: (1)

Սանդուխտ վկայուհիին հետ կը տօնուի Թադէոս առաքեալ, որուն վրայ պիտի խօսինք յաջորդ դասով:

Թադէոս եւ Բարթուղիմէոս

Թադէոս, որ Ղէբէոս ալ կը կոչուի, տասներկու քններէն մէկն էր, որ Տիրոջ երկինք համբառնալէն յետոյ, Թովմաս առաքեալէն խրկուեցաւ

(1) Տե՛ս ԵՅՐ ԴՊՐՈՅ, Գ. Պրակ էջ 16 եւ Ե. Պրակ, էջ 14:

առ Աբգար Եղեօսիա քաղաքին մէջ, և հոն հասնելով բժշկեց զնա իր ցաւերէն և մկրտեց, քաղաքը դարձուց հաւատքի և Ադդէ անուն մէկը եպիսկոպոս ձեռնադրեց: Սա աշակերտեց սուրբ Ոսկեան քահանաներն, Սրբուհին Սանդուխտ և ուրիշ շատեր, ուստի եւ կոչուեցաւ առաքեալ և հոգեւոր հայր Հայաստանեայց. զոր ապա բռնելով Սանատրուկ՝ չարչարել տուաւ և հուսկ յետոյ անոր գլուխը սրով կտրեց. բայց հաւատացեալ քրիստոնէաներ անոր սուրբ մարմինն ամփոփեցին գերեզմանի մէջ:

Բարթուղիմէոս, որ Նաթանայէլ ալ կ'ըսուի, Քրիստոսի տասներկու առաքեալներէն մէկն էր, որ Տիրոջ համբարձումէն վերջը, երբ իր ընկերները տիեզերքի ամեն կողմը ցրուեցան քարոզելու, ինք զնաց Պարսից, Մարաց, Պարթևաց եւ այլ աշխարհներ. ապա Հայոց մէջ, և հոն Սանատրուկի քոյրն Ոգուհի դշխուն, անոր հազարապետն և ուրիշներ դարձուց հաւատքի:

Հեթանոսները զանիկա բռնելով տանջեցին, մորթը աղիք ըրին, և ինքն եղաւ հայր և լուսաւորիչ մեր Հայաստանեայց եկեղեցոյ:

Թադէոս և Բարթուղիմէոս Սրբազան առաքեալներն, որոնց յիշատակը պանծալի կերպով կը կատարուի, եղան մեր ազգին առաջին Լուսաւորիչները, վասն զի անոնք սերմանեցին Քրիստոնէական հաւատքին զօրաւոր սերմը, որմէ բողբոջեցաւ Ս. Գրիգոր՝ երկրորդ Լուսաւորիչը:

Հմտ. Կրօնագիտ. Ա. Հ.

Ա Ի Ա Պ Տ Օ Ն Ե Ր

Դաւիթ մարգարէ եւ Յակոբ առաքեալ

Դաւիթ, որ թագաւոր և միանգամայն մարգար
կը կոչուի, Յուդայի ազգէն Բեթղէհէմացի Յես
սէի կրտսեր որդին էր: Աստուած ընտրեց այ
պատանին, որ փեսայացաւ Սաուուղի և յետոյ ա
նոր յաջորդ կարգեց բոլոր Իսրայէլի վրայ և խոս
տացաւ անոր երգմամբ՝ որդին նստեցնել ի
թագաւորական թոռին վրայ: Դաւիթ, թէ՛ իր
մարգարէ և թէ՛ իբր թագաւոր, եբրայական
ազգին մէջ նշանաւոր և Աստուծոյ սիրելի դար
ձաւ, անոր սերունդէն խոստացաւ Աստուած տա
տիեզերքի փրկիչը. ասոր համար Աստուածահայ
ալ կը կոչուի: Այս մեծ մարգարէին կենսագրու
թիւնը ընդարձակօրէն կրնանք կարդալ Ս. Գրք.
պատմութեան մէջ:

Յակոբոս՝ փոքր և արդար անուանեալ՝ Գրիս
տոսի տասներկու առաքեալներէն էր. որդի էր
Ալփեայ, վասնորոյ կը կոչուի Յակոբոս Ալփեայ
և որովհետեւ որդի էր նաեւ Ս. Կոյս Մարիամի
ազգական կնոջ մը՝ ուստի և կ'ըսուի եղբայր Տեառն

Այս տօնին երգուած շարականն է « Յաղթոյ
գտաւ » և այլն: Աւագ տօներուն կ'երգուի նաև
« Այսօր դասք հրեշտակաց »ը ա'յնքան յուզի
չեղանքով եւ հոգեզմայլ եղանակով:

Ս. Ասեփանոս Գախասարկաւագ

Սուրբ Ստեփանոս առաջինն և նախապատի
եօթն սարկաւագներէն՝ իր պէսպէս սքանչելագոր
ծութեամբ և քարոզութեամբ՝ աներկիւղ կը յան
դիմանէր հրեաներուն խոտարտութիւնը, որուն
համար ատեան կոչուեցաւ և դատապարտուեցաւ
քարկոծուելու:

Իր տանջանքին մէջ կ'աղօթէր իր վրայ քար
ձգողներուն և սպաննողներուն համար և մահուան
ժամուն տեսաւ զԳրիստոս հայրենական փառքին
մէջ:

Ստեփանոս կոչուեցաւ առաջին մարտիրոս և
նախասարկաւագ քրիստոնէական եկեղեցիի: Ս.
Ստեփանոսի շարականը, « Նահատակ բարի » որ
քա'ն վսեմ կերպով շարադրած է մեր Յովհան Ի
մաստասէր Օձնեցի կաթողիկոսը: Այս պատուա
կան հայրապետին կ'ընծայուին նաև միւս աւագ
տօներու հմտալից շարականները:

ՊԵՏՐՈՍ ԵՒ ՊՈղՈՍ

Գրիստոսի տասներկու առաքեալներէն էր
Պետրոս, որ յունարէն վեմ կը թարգմանուի
եղբայր էր Անդրէասի: Ունէր ջերմ սէր մը Յի
սուսի վրայ և որչափ որ իր Տէրն ուրացաւ մատ

նութեան գիշերը, սակայն յարութենէ վերջ
պաշտօն ունեցաւ Գրիստոսի հօտը՝ այսինքն ժողովուրդը՝ արածելու, և իրաւամբ շատ մեծ դեր մը կատարեց, անհամար հեթանոսներ դարձուց հաւատքի, և Յիսուսի անունով շատ հրաշագոյթ ծովախնայներ ըրաւ:

Այլ և այլ տեղեր Աւետարանը քարոզելէ բանտարկուելէ վերջը, կ'ըսեն թէ, Հռովմի ներքին կայսրէն տանջանքի մատնուելով գլխիվայր խայռեցաւ:

Պօղոս՝ (նախ Սաւուղ կամ Սօղոս) փարիսեցի երիտասարդը, որ սաստիկ հակառակորդ էր քրիստոնեաներուն, զանոնք շղթայակապ ընելով կ'առանէր քահանայապետին: Սակայն անգամ մը, Դամասկոսի ճամբուն վրայ, սքանչելի լոյս մը տեսնելով և Տիրոջ կամքով Դամասկոսի մէջ Անանիա անուն աշակերտէ մը մկրտուելով գոյ ծունեայ առաքեալ մը դարձաւ, քարոզեց հեթանոսներուն և կոչուեցաւ « Հեթանոսներու Առաքեալ »:

Պօղոս առաքեալ Գրիստոսի հաւատալով, ամէն կերպով պատրաստ գտնուեցաւ Աւետարանը քարոզելու: Եւ ո՞վ կրնայ պատմել ինչ որ ըրաւ իր ուղեւորութիւնները, քարոզութիւնները, անցքերն ու վիշտերն ընդարձակօրէն կրնանք կալու գալ « Գործք Առաքելոցի » մէջ: Զանազան կեղեցիկներու գրած թուղթերը, որոնցմէ կ'կարդացուին եկեղեցիին մէջ, իրենց գրուածքի

ու իմաստին կողմէ շատ վսեմ են:

Իբր 62 թուականին, Պօղոս առաքեալ Հռովմ տարուելով հոն ալ չէր դադարեր իր աշակերտներն հրահանգելէ, և ստէպ կը գրէր անոնց՝ որ զանազան քաղաքներու մէջ իր քարոզութիւններովը հաւատացած էին Տէր Յիսուսի:

Իր բանտարկութեան միջոցին գրեց Գաղատացիներուն, Եփեսացիներուն, Կոզոսացիներուն, ինչպէս նաև Տիմոթէոս, Տիտոս և Փիլիմոն աշակերտներուն և Եբրայեցիներուն թուղթեր գրեց:

Կ'աւանդուի թէ այս բազմավաստակ Առաքեալը՝ ներքին կայսրին հալածանքին ժամանակ, գլխատուեցաւ Հռովմէ դուրս բարձր տեղ մը, որ կը կոչուի Սաւուղեան ջուրեր, բայց մարմինը Լուկինա անուն բարեպաշտ կին մը թաղել տուաւ իր ագարակին մէջ Ոստիա քաղաքը: (*)

Որդիք Որոսման

[Յ Ա Կ Ո Ւ Ռ Ս Ե Ի Յ Ո Վ Հ Ա Ն Ն Է Ս]

Այս երջանիկ առաքեալներն Յիսուսի շատ սիրելի էին: Ասոնք, երկու եղբայրներ, որդի էին Զբբեթոսի: Մայրերնին Սոդովմէ՝ խնդրեց Յիսուսէ

(*) Աւելորդ չէ ըսել որ լաւ կ'ընեն Կրօնի Ուսուցիչները եթէ այս յոգնաջան Առաքեալի կեանքն ու գործունէութիւնը ուսումնասիրել տան աշակերտներուն՝ Գործք Առաքելոցին պատմած կերպով:

որ իր երկու որդիներն արքայութեան մէջ նըստին՝ Անոր աջ ու ձախ կողմերը: Ականատես եղան Յիսուսի պայծառակերպութեան, թափոր լեռին վրայ, և կոչուեցան Բանեթիզես, այսինքն Որդիք որոտման:

Յակորոս առաքեալ քարոզելով Հրեաներուն՝ սրով նահատակուեցաւ Երուսաղէմ, հրամանաւ Հերովդէսի, և առաջին մարտիրոսն եղաւ առաքեալներուն մէջ:

Իսկ Յովհաննէս առաքեալ, որ աւետարանիչ էր միանգամայն, աստուածաբան անունն ալ կը կրէ. Յիսուսի յոյժ սիրելին էր: Պաղմոս կղզիին մէջ, ուր քսորուած էր, գրեց Աւետարանն ու Յայտնութեան գիրքը՝ յունարէն լեզուով՝ Յիսուսի համբարձումէն յիսուն և չորս տարի ետքը: Գրած է նոյնպէս Ընդհանրական և մէկ մասնաւոր թուղթեր:

Հարիւր տարեկան հասակի մէջ վախճանեցաւ Յովհաննէս. իր ներկայութեան իսկ փորել տալով գերեզմանն՝ իր աչակերտներուն ձեռքով:

Հայոց Եկեղեցին տօնելով ասոնց յիշատակը՝ կը կարդայ նաև նոյն առաւօտուն « Հանդիստ Յովհաննու առաքելոյն » կոչուած գրութիւնը:

Մեծ-Պահիֆ

Էր ժամանակ մը որ Հայ-քրիստոնեայ ժողովուրդը Մեծ Պահքի օրերուն մէջ, խստակրօն կենցաղ վարելով՝ աղ ու հաց կը ճաշակէր. ասոր համար այս օրերը կը կոչուին նաև աղուհացից օրեր: Մեծ պահքն օրինակ է Գրիստոսի քառասնորդական պահքին և փորձութեանց, և նախածնողներուն դրախտէն արտաքսուելուն, ուստի և պահքով ու ծոմով ապաշխարութեան կը հրաւիրէ Աստուած իր ժողովուրդը:

Մտնենք եկեղեցին. ամէն ինչ սև ու մեղաճակ կը գտնենք հոն, վարագոյրները դոցուած են, կը տեսնենք Փրկիչը որ՝ խաչն ուսը առած՝ մեզ իրեն կը հրաւիրէ. պէտք է ապաքէն յիշենք անոր կրած ամէն չարչարանքներն և ննդրենք իր անչափ գթութիւնը. մտիկ ընենք հանաւանդ այն քարոզները, պատուէրներն ու արոյալից առակները, զորոնք Յիսուս խօսած է. ասոնք ամէնէն վսեմ ու սրտազրաւ կտորներն են սուրբ Աւետարանի:

Իւրաքանչիւր կէս օր՝ ծոմի դանդակահարուելուն կ'ըլլայ, ապաշխարութեան ժամ է, աղօթք անելու ժամանակ է. — Մանաւանդ ի՛նչ անուշ ու սրտառուչ են Արեւազալի երգերը, Յարեւեց — Ճգնաւորք — Լոյս եւ Ճանապարհ, զորոնք արագրած է մեր հայրապետներէն մէկը եզր. եւ քիկունը, խաղաղականի ժամուն, հոգեշունչ ու

նուիրական աղօթքներն ու մաղթանքները, ինչպէս՝ «Նայեաց սիրով — Իքէն հայցեմք — Հաւատով խոստովանիմ»։ Աղուհացից կիրակիներու շարականներն և ուրիշ ընտիր գոհաբանական աղօթքները, զորս երկնած ու երգած է յաւիտենական յիշատակի արժանի ներսէս կլայցի՝ կամ Շնորհալի Ս. Հայրապետը։

Որքան լաւ է որ, ամէն ժողովուրդ այս քառասնորդական օրերու մէջ պահք բռնէ, պահէ, տանը մէջ ընտանիքով «Հսկում» կատարէ նահապետական սովորութիւններու համեմատ իր անձը առաքինական գործերով պատրաստ Մարմնոյ եւ Արեան, և հոգեկեցոյց Յարութեան Տեառն։

ԵՍՏՄՈՒՐԻՆԻ ԵՎ ԵՂԵՆԵՍԻՆԻ

ԿԱՍՊՈՍԵՍՏՍՈՒՆԻ

Մկրտութիւն եւ Դոճւ

Մկրտութեան սուրբ Խորհուրդն հաստատել Գրիստոս. երբ Յարութենէ վերջ զրկեց Առաքեալները՝ բոլոր աշխարհ Աւետարանը քարոզելու ըսաւ. «Մկրտեցէք զնոսա, յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգոյն սրբոյ»։ Մկրտութիւնը անհրա

ժեշտ է ամէն անոնց՝ որ կ'ընդունին քրիստոնէութիւնը,

Մկրտութիւնը երեք տեսակ է. — Արեւելեան կամ Հայ եկեղեցին իր երախան կը մկրտէ ընկղմամբ, իբրև օրինակ երեքօրեայ թաղման եւ Յարութեան Յիսուսի. մկրտութեամբ Ս. Միւռոնի դրօշմը կ'ընդունի երախան իր հինգ զգայարանքներուն և կարևոր անդամներուն վրայ, իսկ մկրտեալին կեանքի մաքրութեան և բարոյականի զարգացումին կարևոր հոգը կըստանձնէ կնքահայրը։

Արեւմտեան կամ Պապական եկեղեցին կը մըկրտէ ճեղմամբ, իբրև նշան Գրիստոսի մկրտութեան Յորդանանու գետին մէջ Յովհաննէս Մըկրտիչէն. իսկ Բողոքական եկեղեցին, քանի մը յարանուանութիւններէ զատ, իր չափահաս երախան կը մկրտէ սրսկմամբ, նշանակ Ս. Հոգիին իջնելուն։

Այս Խորհուրդին մէջ օրինաւոր պաշտօնեան է Բահանան, մեղքը սրբելու արտաքին նշանն է ջուրը, և աղօթքն է «Մկրտեմ զքեզ յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգոյն Սրբոյ»։

Նախնի դարերու մէջ, անոնք որ մկրտուած չէին, Ս. Խորհուրդին՝ այսինքն Ս. Հաղորդութեան չպիտի մօտենային, այլ միայն ներկայ կը գտնուէին պատարագի առաջին մասին, որ կը կոչուէր Երախայից Պատարագ։ Երախայ անունը, որ չմկրտուած (կրօնքի մէջ մանուկ)՝ կը նշանակէ,

գինի է, բայց Ս. Պատարագի մէջ քահանային աղօթքով (Որդի Աստուծոյ և Հոգի Աստուծոյ աղօթքներու ատեն), նշխարն ու գինին կը փոխարկուին «ի Մարմին և յԱրիւն Որդւոյն Աստուծոյ» և կը տրուին արժանաւորութեամբ մտեցողներուն: Իւրաքանչիւր քրիստոնեայի պարտաւորութիւնն է տարին հինգ տաղաւարներուն կամ գոնէ Ս. Ծնունդին և Ս. Չատկին ճաշակ առնել, նախապէս իր անձը սրբութեամբ պատրաստելով:

Նախնի հաւատացեալներն երբ կը հաղորդուէին, ձեռքերնին խաչաձեւ և իրարու վրայ դրուած կը մօտենային Ս. Խորհուրդին և Պատարագիչ քահանան անոնց աջ ձեռքին մէջ կը դնէր Ս. Մարմինէն, և կիները կամ կոյս աղջիկները, որոնք այր մարդիկներէն վերջը կուգային հաղորդուելու, ձեռքերնուն վրայ սպիտակ պատառ կամ շղարչ ունենալով կը մերձենային. Սուրբ արիւնէն ալ կա՛մ Սկիհը բերաննին դնելով կը խմցնէին ամէն հաղորդուողներուն, և կամ դգալով կուտային. բայց վերջը, մարմինը արիւնին հետ թաթաւելով կուտային հաւատացեալին բերանը, ինչպէս կ'ընէ այժմ Հայ եկեղեցին,

Բարեպաշտ հաւատացեալներն հաղորդութենէ ետքը կը կատարէին աղքատներուն կերակուր տալու սովորութիւնը, զոր կը կոչէին Սէր կամ Ագապ:

Ամուսնութիւն

Ամուսնութիւնը կամ պսակը փեսային և հարսին մէջ եղած միութիւնն է՝ Աստուածային օրհնութեամբ և քահանային աղօթքով: Պսակն՝ ինչպէս հին ժամանակ նոյնպէս եւ այժմ՝ քրիստոնեաներուն համար անլուծելի է, միայն ամուսիններուն մէկուն մահով լուծուած կը համարուի. այս պարագային մէջ, ազատ է այրը կամ կինը ամուսնանալ որո՛ւ հետ որ ուզէ: Ամուսնութիւնը օրինակ է Գրիստոսի հոգեւոր միաւորութեան եկեղեցիին հետ: Պսակի իմաստալից աղօթքներն ու օրհնութիւնները գրած է Յովհան Մանդակունի շնորհազարդ հայրապետը:

Չեղնադրութիւն

Սուրբ Հոգիին գալուստէն վերջ, երբ Առաքեալներն այլ և այլ գաւառներ ցրուեցան քարոզութեան համար, իրենց յաջորդներ կը դնէին հաւատացեալներն հրահանգելու եւ խորհուրդները մատակարարելու համար: Ասոնք եպիսկոպոս կամ տեսուչ անունը առին՝ որոնք, իբրեւ յաջորդ առաքեալներու, կը կառավարէին եկեղեցին և հրահանգ կը ստանային անոնցմէ՝ մասնաւոր թուղթերով:

Առաքեալներն այս ընտրութիւնը ձեռնա-
րութեամբ՝ այսինքն ձեռք դնելով՝ և աղօթել
կը կատարէին, և կը խրկէին ձեռնադրուածն
ըզ զանազան քաղաքներ՝ քարոզելու համար
Այսպէս, Յովհաննէս Աւետարանիչն Եպիսկոպոս
ձեռնադրեց Զմիւռնիայի համար Ս. Պողիկարոս
և Անտիոքի համար՝ Ս. Իգնատիոս Աստուածա-
գետացը։ Պօղոս առաքեալ նմանապէս իր երկ
աշակերտները, Տիտոսն ու Տիմոթէոսը, ձեռ-
նադրեց։

Եպիսկոպոսներն ալ, առաքեալներու կողմ
ընդունուած շնորհքին և իշխանութեան հա-
մեմատ, եկեղեցիին ծառայելու արժանաւոր ըն-
ծայացունները կը ձեռնադրեն կամ կարգ կը
տան անոնց։

Հիւանդներու Խորհուրդ

Կանուխէն, եկեղեցիին սովորութիւնն էր հի-
ւանդին բժշկութեան և մխիթարութեան հա-
մար օժանել իւղով։ Ինչպէս մինչեւ հիմայ կ'ընեն
պապական եկեղեցին. բայց ինչ ինչ պատճառ-
ներով, Հայոց եկեղեցին ջնջեց հիւանդներ օժե-
լու գրութիւնը և պատշաճ համարեց միայն բը-
ժշկութեան Աւետարան կարգալ և հոգեւորա-
պէս մխիթարել։ Յակոբոս առաքեալ իր թուղթ-
թիւն մէջ կը գրէ. « Եթէ ձեռնէ մէկն հիւանդ է

Թո՛ղ կոչէ եկեղեցիին երէցները որ աղօթեն ա-
նոր վրայ, և իւղով օժեն տիրոջ անունով, և ա-
ղօթքը, որ հաւատով է, պիտի փրկէ հիւանդը
և Տէրը պիտի կանգնէ զնա» (Թուղթ Յակոբու,
Ե. գլ. 14), Հայաստանեայց եկեղեցին, հետեւած
ըլլալու համար նախնի սովորութեան, եկեղեցա-
կանները կ'օժէ մասնաւոր արարողութեամբ՝
անոնց մահէն վերջը։

Մեր հայրապետներէն մէկը՝ Խօսելով վերջին
օժման վրայ՝ ըսած է. « Հիւանդին բժշկութիւն
սուուողը իւղը չէ, այլ տիրոջ անունը »։

Եկեղեցիի կարգեր

Եկեղեցիին կարգերը կամ կղերական աստի-
ճաններն երկուքի կը բաժնուին։ Փոքր եւ Մեծ։
Այս կարգերու պէտքը տակաւ զգալի եղաւ երբ
եկեղեցին օրինաւոր կազմակերպութիւն ունե-
ցաւ։ Փոքր աստիճաններն են.

Դռնապանութիւն. — Այս պաշտօնը՝ ինչպէս ա-
նունէն յայտնի կ'երեւի, էր եկեղեցին պահպա-
նել՝ պէտք եղած գործերը կատարելով։

Դպրութիւն. — Դպիրները հաւատացեալներու
ժողովին մէջ պաշտօն ունէին՝ Ս. Գիրքէն հատ-
ւածներ կարդալ, ուստի եւ կը կոչուէին գրա-
կարդացներ։ Հիմա ալ ունի եկեղեցին դպիր-
ներ, որոնք եղանակաւոր շարականներ և աղօթք-

ներ կ'երգեն, կը սաղմոսեն: եւ եկեղեցական պաշտամունքի մէկ կարեւոր մասը կը կատարեն Ձանրեկալութիւն. — Ձահրնկալներուն պաշտօն էր եկեղեցիին լուսազարդութեան հսկել, ջահերն ու կանթեղները մաքուր պահել և վառել Երդմեցուցչութիւն. — Մասնաւոր իշխանութիւն ունէին գիւհարներու և լուսնոտներու վրայ ձեռք դնելով աղօթելու:

Մեծ կամ սուրբ աստիճաններն են.

Կիսասարկաւազութիւն. — Եպիսկոպոսները տեսնելով որ Սարկաւազներն իրենց յանձնուած պաշտօնը չպիտի կրնան կատարեալ կերպով գործ դնել՝ ընտրեցին կիսասարկաւազներ, որոնք ազատ ըլլալով ամուսնանալու, որոշեալ ժամանակին իրենց պաշտօնին գլուխը կ'անցնէին:

Սարկաւազութիւն. — Սարկաւազ բառը կը նըշանակէ գործակից, օգնական, ծառայ և ըն. հին ատեններ սարկաւազներու պաշտօնն էր բարեպաշտ ժողովուրդին տուրքը կարօտեալներուն բաշխել աղքատներուն, որբերուն և այրիներուն պաշտպան ըլլալ. — Սարկաւազը՝ եպիսկոպոսին կամ քահանային իշխանութեան տակ՝ կը մասնակցի ժամերգութեան. կանուխէն Մկրտութեան խորհուրդն ալ կը կատարէին: Առաքեալներուն ժամանակ, կային Սարկաւազներ որոնք հաւատացեալ յոյն հասարակութեան խնդրանքով ձեռնադրուեցան և հետեւեալներն են.

1. — Ստեփաննոս, որ Ս. Հոգիով լեցուն մար

մ էր. — 2. Փիլիպպոս. — 3. Պրոկորոս. — 4. Նիկանովրա. — 5. Տիմոֆէա. — 6. Պարմենա. — 7. Նիկողայոս՝ նորեկ՝ Անտիոքցի:

Առաքեալներուն ժամանակ կային նմանապէս կին սարկաւազներ կամ սարկաւազուհիներ, որոնք հիւանդներն ու այրիները կը խնամէին: Մեր եկեղեցին կանուխ դադարեցուց կիներուն պաշտօնը, բայց Պապական եկեղեցին ունի մինչեւ հիմայ սարկաւազուհի ընտրելու սովորութիւնը, և մեզի ծանօթ են մայրապետ անունով:

Քահանայութիւն. — Քահանան, իբրև ամէնուն հայր ու խնամող, ամուսնացած պաշտօնեայ մ'է. իր մաքուր բարոյականով և գիտութեամբ կարող կ'ըլլայ իր հօտը կառավարել: Ձեռնադրութեան խորհուրդէն զատ, եկեղեցիին ամէն խորհուրդները կը մատակարարէ, ժողովուրդը կը խնամէ և արժանաւորապէս կը ծառայէ Աստուծոյ և Ս. Եկեղեցիին: Քահանան ընդհանուր ժողովուրդին կողմէ կ'ընտրուի, և եպիսկոպոսը զայն կը ձեռնադրէ օծելով:

Վարդապետութիւն. — Վարդապետը մասնաւոր աստիճան մը չունի, այլ կուսակրօն՝ այսինքն ամուրի քահանայ է. եպիսկոպոսներուն նման վեղար կը դնէ, իբրեւ նշան կրօնաւորութեան և կը կոչուի Աբեղայ, երբ ձեռնադրող եպիսկոպոսը գաւազանի իօխանութիւն տայ, ալ այնուհետեւ արտօնեալ է եկեղեցիին ատեանը քարոզել Աստուծոյ խօսքը, և է՝ Վարդապետ: Մասնաւոր աստիճան. Կրօնաբէր. Ա. Հ.

տիճան մ'ալ եպիսկոպոսը կուտայ արժանաւոր ներուն, որոնք կը կոչուին ճարագոյն վարդապետ եպիսկոպոսութիւն. — Աստիճաններուն ամէնէ բարձրն է այս, վասն զի թէ՛ փոքր եւ թէ՛ մեկարգերն եպիսկոպոսը կուտայ: Կը ձեռնադրու կաթուղիկոսէն. պետ և հսկող է եկեղեցիին, հագեւոր հայր Գրիստոսի Հօտին և քարոզիչ առաքելական վարդապետութիւններուն: — Բարձր աստիճան եպիսկոպոսներ մասնաւոր տիրողոս կը կոչուին Արհի-եպիսկոպոս կամ Արք-եպիսկոպոս՝ կաթուղիկոսէն զրկուած օրհնութեան կոնդակով մը:

Նախնական Եկեղեցին

Եկեղեցին այն նուիրական ժողովարանն է ուր հաւատացեալները կ'աղօթեն առ Աստուած կրօնական արարողութեամբ և պաշտամունքով Նախնի քրիստոնեաները ժամերգութիւնը գաղտնի կը կատարէին՝ սովորաբար առաւօտուն ճաշի ատեն և երեկոյին: Փառաւոր տաճարնէլ չունէին. ուստի կը ժողվուէին քրիստոնեաներու տուներ, ուր սուրբի կամ նահատակի մը մարմինը ամփոփուած կար, կամ մաս մը նշխար: Տեղ տեղ գերեզմանական քարերու վրայ իխթիս կը գրուէր

որ յունարէն կը նշանակէ ձուկ: Իխթիսի սկզբնադրերը կը նշանակեն « Յիսուս, Գրիստոս, Աստուծոյ Որդի, Փրկիչ: (նշանակութիւնն ալ այս էր. ինչպէս որ ձուկը կը ծնանի ու կ'ապրի ջուրի մէջ, այնպէս ալ քրիստոնեաները կը ծնանին ջուրէն ու հոն կը թաղուին Գրիստոսի հետ՝ մկրտութեամբ):

Երբ հալածանքները քրիստոնեայ թագաւորներու շնորհիւ դադարեցան, ամէն տեղ կռապաշտութեան փոխան, քրիստոնէութիւնը տարածուեցաւ, շինուեցան գեղեցիկ եկեղեցիներ և հաւատացեալներն սկսան ազատօրէն պաշտել Գրիստոս: Եկեղեցական հովիւներ համարձակ քարոզեցին, և կարգերն ու կանոնները օր ըստ օրէ աւելցան,

Եկեղեցիին մէջ

Երբ եկեղեցի կը մտնեմ, կը տեսնեմ Աւետարան, Խաչ և Գրիստոսի՝ Աստուածածնի և ուրիշ Սուրբերու պատկերներ:

Աւետարանին մէջ Յիսուսի կեանքին պատմութիւնը, հրաշքներն ու քարոզները գրուած են. ուստի Աւետարանը՝ իբրև Աստուծոյ Որդիին-Քրիստոսի խօսքերը, իբրև Սուրբ Գիրք՝ կը յարգեմ: Խաչը մեր փրկութեան գործիքն է, որուն

վրայ Յիսուս թափեց իր սուրբ արիւնը . ուրե-
 խաչն ալ կը յարգեմ ու կը մեծարեմ : Սուրբ
 ըէն շատերուն պատկերները , որ կախուած
 եկեղեցիին մէջ , մեր աչքին առջև կը բերեն
 ըենց քաջած շատ մը տանջանքներն ու նախ-
 տակու թիւնը՝ Գրիստոսի և եկեղեցիին համար .
 պաքէն , այդ երանեալ սուրբերուն ալ յարգանք
 կը պարտինք , վասն զի մեր եկեղեցիին հաւատք
 է թէ՛ անոնց հոգիներն երկինքի մէջ կ'աղօթ
 մեզի համար : Իսկ մի միայն Յիսուս Գրիստոս
 Աստուծոյ որդին՝ կը պաշտենք , և կ'երկրպագեն
 անոր :

Ս . Եկեղեցիին արարողութիւնները , տօները
 աղօթքները և ուրիշ գործերը կանոնաւորութեամբ
 և ըստ պատշաճի կատարելու համար , մեր
 Հայրապետները հոգ տարեր են . Սաղմոս , Տ
 նացոյց , Մաշտոց , Ժամագիրք , Շարական . Ճ
 շոց և ուրիշ գրքեր իրենց պաշտօններն ունին ,

Եկեղեցիներ

Գրիստոսի հիմնած կրօնքը , որ վեհմ ու բար-
 կրօնք մ'է և կը կոչուի Գրիստոնէութիւն , բա-
 նուած է երեք եկեղեցիներու , որոնք են Արևե-
 րեան եկեղեցի , Արևմտեան եկեղեցի և Բողոք
 կանութիւն :

Արևելեան կը կոչուի այն նախկին եկե-
 ղեցին զոր Գրիստոս հիմնեց Երուսաղէմի մէջ
 Առաքելներուն ձեռքով : Ասոնք յետոյ տարա-
 ծեցին Հայերուն մէջ , Յունաստան , Եգիպտոս ,
 Փոքր-Ասիա և ուրիշ տեղեր : Արևելեան եկեղե-
 ցիները , գլխաւորաբար Հայ և Յոյն , թէև ազ-
 գով ու ծէսով իրարմէ կը տարբերին , բայց ու-
 նին մի և նոյն աստուածային Գլուխը որ է Յի-
 սուս Գրիստոս :

Հայոց եկեղեցին հեթանոսներուն մէջ անդ-
 ըանիկն եղաւ . թագէտս ու Բարթուղիմէոս ա-
 ռաքեալները կազմակերպեցին զանի . ուստի Ա-
 ռաքեալական է : Յետոյ , Ս . Գրիգոր Լուսաւորիչ և
 անոր յաջորդները քրիստոնէական հաւատքին
 վերկարար վարդապետութիւնն ամէն տեղ տարա-
 ծեցին՝ քարոզելով և եկեղեցիներ շինելով :

Արևմտեան եկեղեցին այն է որ հիմնուեցաւ
 Հռովմի մէջ և յետոյ տարածուեցաւ Եւրոպա ,
 Ափրիկէ և ուրիշ տեղեր : — Այս եկեղեցիին իրեն
 հոգեւոր գլուխ կ'ընդունի Պապը , որուն համար
 « Պապական » անունն ևս կը կրէ . կը ճանչնայ
 « Պապական » անունն ևս կը կրէ . կը ճանչնայ
 միանգամայն Պապը իրը և յաջորդ Պետրոս ա-
 ռաքեալին :

Բողոքականութիւնը Պապական եկեղեցիէն
 բաժնուած է : Լուծեր անունով մէկը , որ աստ-
 ուածաբան կրօնաւոր մ'էր , հակառակեցաւ , մեծ
 վիճաբանութիւններ մղեց Պապական եկեղեցիին
 դէմ . Եւրոպական տէրութեանց միջոցաւ կազմեց

առանձին քրիստոնեայ տարր մը՝ Բողոքական կամ բրոքսթան անունին տակ :

Մարտինոս Լութեր թէև լաւ գաղափարով մը սկսաւ , բայց ինքն ալ հակասութեան մէջ ինկաւ . եկեղեցիին խորհուրդներէն Մկրտութիւնը և Ս . Հաղորդութիւնը միայն ընդունեցաւ , մերժեց բոլոր առաքելականդ արարողութիւնները . և այլն , և այսօր բողոքականութիւնը , անհամաձայն իր մէջ , բաժնուած է շատ մը յարանուանութեանց կամ աղանդներու :

ԿԱԹՈՒՂՈՒԿՈՍՈՒԹՅՈՒՆ ԶԱՅՈՅ

Ս . Էջմիածին

Հայոց կաթողիկոսութիւնը կը սկսի Թադէոս և Բարթողիմէոս առաքեալներէն և անոնց աթոռին յաջորդն եղօղ Ս . Գրիգոր Լուսաւորիչէն , որ ձեռնադրուեցաւ կեսարիոյ Ղևոնդիոս եպիսկոպոսէն . սա ալ յաջորդն էր Թադէոս առաքեալին :

Ընդհանուր Հայ Ազգին կաթողիկոսը կամ Հայրապետը կը նստի Ս . Էջմիածնի մէջ : Անոր հայրապետական իշխանութեան տակ են բոլոր Հայ եկեղեցիներ և հոգևոր պաշտօնեաներ :

Ժամանակով , կաթողիկոսական աթոռը շատ տեղեր փոխադրուեցաւ . վերջը ուզեցին նորէն Էջմիածին հաստատել և արդէն մէկտեղ տարած էին Ս . Լուսաւորչի աջը . — Երբ 1441 թուա-

կանին այս որոշումը տուին , հրաւիրեցին նոյն ատենի կաթողիկոսը՝ Գրիգոր Թ . Մուսարէգեանց՝ Սիսէն ելլել և Էջմիածին նստիլ . բայց նա չանսաց ժողովին վճռին . ուստի անոր տեղը վերապեցի Կիրակոս եպիսկոպոսն ընտրեցին հայրապետ ամենայն Հայոց՝ Ս . Էջմիածնի մէջ :

Կիլիկիա

Կիլիկիայի կամ Սիսի կաթողիկոսութիւնը կը սկսի Մուսարէգեանց եպիսկոպոսէն , 1441 : Անոր մահուանէն վերջ յաջորդ ընտրեցին , Սիսի մէջ , Կարապետ եպիսկոպոսը : Այսպէս , յաջորդ արար Կիլիկեցիներն ունեցան իրենց համար կաթողիկոսներ : Հայոց ազգը զայն կը ճանաչէ լոկ կաթողիկոս Սիսի կամ « Տանն Կիլիկիոյ » . անոր իշխանութիւնը մասնական է , և ինքը հպատակ է Մայր-Աթոռին իրաւասութեան :

Ադրամար

Թոռնիկեան Դաւիթ եպիսկոպոս , 1114 թուին , կ'օծուի կաթողիկոս Աղթամարի մէջ , որ վանի ժովուն մէջ կղզի մ'է (1) , Յաջորդարար մինչև այսօր կ'ընտրուին կաթողիկոսներ : Այս Աղթամարի , ինչպէս և Կիլիկիայի կաթողիկոսները Պատրիարքութիւններ են՝ Կ . Պոլսոյ Պատրիարքութեան նման՝ Էջմիածնի Մայր-Աթոռին հովանիին տակ :

(*) Միւս կղզիներն են Առտէր , Կտուց , Լիմ :

Պատրիարքութիւն Երուսաղէմի

Ս. Երուսաղէմի մէջ, կանուխ ժամանակներս սկսեալ, շատ մը ուխտատեղիներ կային, ուր կ'երթային Հայերն սյցելել. հոն, առաջին անգամ եպիսկոպոս նստած է Յակոբոս առաքելը: Ժ. Դ. դարուն, 1311 թուականին, Պատրիարք գլխի Սարգիս եպիսկոպոսը, որ ինքն իսկ առած է հրովարտակն եգիպտոսի Սուլթանէն: — Այս աթոռը նստող Պատրիարքներ կը կոչուին նաև վառահայր, վասն զի կը հսկեն Տնօրինական սուրբ Տեղերուն ու վանքերուն վրայ:

Պատրիարքութիւն Կ. Պոլսի

Երբ Ծաթիհ Սուլթան Մէհմէտ կը նուաճէ Յոյներն, և կ'առնէ Կոստանդնուպոլիսը, շատ մը գաղթականներ թէ՛ Սեբաստիայէն և թէ՛ ուրիշ տեղերէ բերել տուած ըլլալով՝ Պրուսայի Յովակիմ՝ եպիսկոպոսը, որուն հետ յարաբերութիւն ունենալով սերտ բարեկամ էր, անոնց Պատրիարք (Փարիֆ) կը կարգէ, 1461 թուականին. Անոր յաջորդները մինչև այսօր Թուրքիոյ Հայոց վրայ իշխող ու հոգևոր հայր են:

ՏԻԵՋԵՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐ

Նիկիոյ ժողով (325 թուին)

Աղէքսանդրիացի Արիոս, որ գիտուն ու ճարտար եկեղեցական մ'էր, (Գ. դարուն) մտրորութեան մէջ ինկաւ: Կը վարդապետէր թէ Աստուծոյ Որդին հաւասար չէ Հօրը, և ո'չ անոր բընութենակից. ստեղծուած կամ արարած է և ո'չ արարիչ կամ Աստուած: Այս խաբերան շատեր համոզեց:

Կոստանդիանոս Գրիստոնեայ կայսրը ժողով գումարեց Նիկիա քաղաքը: Ամէն կողմերէ ժողովուեցան եպիսկոպոսներ ու քահանաներ, որոնց մէջ էր նաեւ մեր Ս. Արիստակէսը՝ որդի Լուսաւորչի: Այս ժողովին մէջ 318 հայրապետներ դատապարտեցին Արիոսը, և միաբան հաստատեցին ու դաւանեցան՝ Գրիստոսի Հայր-Աստուծոյ հետ հաւասար, համագոյակից ըլլալը: Հոն խմբագրեցին Հաւատամբը, որ կը կոչուի Նիկիական Հանգանակ:

Արիոս արքորուած էր. երբ դարձաւ, ուզեց խռովութիւն սերմանել, բայց՝ շատ ժամանակ չանցած՝ տաժանելի մահով մեռաւ, 336 ին:

Կոստանդնուպոլսի ժողով (384 թուին)

Մակեդոն, որ պատրիարք էր Կ. Պոլսի, ուզեց նորահնար վարդապետութեամբ նշանաւոր

ըլլալ: Ասոր մոլորութիւնն էր վարդապետել թէ
Հոգին սուրբ Աստուած չէ, այլ առաջին դասի
հրեշտակ մը: Այս անմիտ և ծաղրական իմաս-
տակը շատերն համոզեց:

150 Հայրապետներ Կ. Պոլիս ժողովուրդեացան և
դատապարտեցին Մակեդոնը: — Մակեդոնեան-
ները երբեմն կոչուեցան Մարաքոնեաններ, վասն-
զի Նիկոմիդիայի յոյն եպիսկոպոսը՝ Մարաթոնի-
ոս՝ շատադով եղաւ Մակեդոնի կարծիքին:

Այս մոլորութիւնը թէպէտ նզովքէն վերջ տա-
րածուեցաւ ժողովուրդին մէջ, ինչպէս նաև մե-
նաստանները, բայց ասոր անդամներն առանձին
եպիսկոպոս և եկեղեցի չունէին երկար ժամանակ:

Եփեսոսի ժողով (431 թուին)

Քրիստոսի 430 թուին, խնդիր եղաւ Կ. Պոլիս
մէջ թէ սուրբ Կոյսը պէ՞տք էր անուանել Մայր
Աստուծոյ, թէ լոկ Մայր Քրիստոսի: Այն ժամա-
նակի Յոյն Պատրիարքը, Նեստոր, եկեղեցիին մէ-
ջ ժողովրդեան քարոզեց թէ պէտք չէ սուրբ Կոյսը
կոչել Մայր Աստուծոյ: « Միթէ կարելի՞ է, կ'ը-
սէր, որ Աստուած մայր ունենայ. միթէ հնա՞ր
որ արարած մը ծնանի Արարիչը: Մարիամ ո՞չ թէ
Աստուած ծնաւ, այլ Քրիստոսը, արդ՝ պէտք
կոչել զանի Քրիստոսածին կամ Քրիստոսամայր
և ո՞չ Աստուածածին: »

Թէոդոս թագաւորը ժողով գումարեց Եփե-
սոս քաղաքին մէջ: Ամէն կողմէ հաւաքուեցաւ

եկեղեցականներ, որոնք թուով 260 էին: Նես-
տորի մոլորութիւնը հերքուեցաւ այս ժողովին
մէջ, որուն պատմութիւնը մեր սուրբ Հայրա-
պետներն ընդունեցին իրենց աշակերտներէն՝ ո-
րոնք հոն ներկայ էին:

* *

Այս երեք ԵՏիեզերական ժողովները, զորոնք
կ'ընդունի և որոնց յիշատակն առանձին կը կա-
տարէ Հայոց եկեցեցին, Սուրբ կը կոչուին. վասն-
զի ընդհանուր եկեղեցին իր ներկայացուցիչն ու-
նեցած է հաւատքի դաւանութիւններուն և էա-
կան վարդապետութիւններու մասին:

Յունական և Պապական եկեղեցիները ուրիշ
շատ մը ընդհանրական ժողովներ ալ կ'ընդունին,
ինչպէս և Քաղկեդոնի (Գատը քէօյ) ժողովը, ո-
րուն նկարագիրը պիտի սորվինք եկեղեցական
Պատմութեան մէջ: Այդ ժողովներուն մասնակ-
ցութիւն չէ ունեցած Հայոց եկեղեցին. և զերծ
մնացած է նորահնար վարդապետութիւններէ:

Նուիրական մատեաններ

ձագու գիրք. — կը պարունակէ Հին ու Նոր
Կտակարաններէ ընթերցումներ, ճառեր, Ս. Հա-
րոգութեան, Ապաշխարութեան. Հոգեգալըստ-
եան, Վարդապառի, Զրօհնէքի և Ոտնուայի
քարոզներ, տաղեր և աղօթքներ:

Մագոսց. — եկեղեցիին ծիսարանն է. կը պա-
ունակէ Զեռնադրութիւնն իր աստիճաններով,
հասնայաթաղը, աշխարհաթաղը, Մկրտութեան

և Պսակի խորհուրդները, Եկեղեցիի հիմնարկէքը, Խաչի վրայ, տաշեր եւայլն: — Ս. Մեսրոպ, որ և Մաշտոց, գլխաւոր կարգաւորիչն եղած է Եկեղեցական արարողութիւններուն և անոր անունով այս գիրքն ալ կոչուած է Մաշտոց:

Sohawoyg. — Տէրունական և Սուրբերու տօներուն յուր և պահքի օրերուն մէջ ընթերցումներու, գիրքերու և շարականներու ուղեցոյցն է՝ երկու մասի բաժնուած:

Ժամագիրք. — Հայոց Ս. Եկեղեցիին ժամերգութիւններուն հաւաքածուն է՝ առանձին մասերու բաժնուած:

Սաղմոս. — Դաւիթ մարգարէին քնարական բանաստեղծութիւններն ու աղօթքները՝ ութը ձայնի վրայ դասաւորուած:

Խորհուրդներ. — Ունի իր մէջ Ս. Պատարագի խորհուրդն և անոր յարակից աղօթքները:

Նաբեկ. — Ս. Գրիգոր Նարեկացի մեծ վարդապետին երկնաշունչ աղօթքներուն ամփոփոյքըն է:

Տաղարան. — Պատարագի արարողութիւնը, մեղեդիներ, տաղեր և գանձեր կը պարունակէ:

Յայտնաւուրք. — Տէրունական տօներու վրայ ճառեր, և սուրբերու վարքին ու նահատակութիւններուն պատմութիւնն է, զոր մեծ մասամբ հաւաքած ու շարագրած է Գրիգոր վկայասէր կաթողիկոսը:

Շարական. — Մեր երանաշնորհ նախնիքներու բանաստեղծական երգերուն հաւաքածուն է՝ նուիրուած աստուածային փառքին, Յիսուսի մարդեղութեան և սուրբերու նահատակութեան գովեստին:

ՅԻՍՈՒՍԻ ԺԱՄԱՆԱԿ ԱՂԱՆԳԱԽՈՐՆԵՐ

Փարիսեցիներ

Այս աղանդաւորներ Հրեաներու մէջ տարածուած էին: Փարիսեցի կը նշանակէ բաժնուած՝ որոշուած, որպէս թէ զատուած էին հասարակ ժողովուրդէն՝ իրենց սրբութեամբ ու հանճարով: Փարիսեցիներու վարդապետութիւնն էր յարգել Հին կտակարանը, ընդունիլ աւանդութիւն, ամէն օր լուացում կատարել, ինչպէս նաև երկար աղօթքներ, ողորմութիւն տալ, մանաւանդ հեռանալ մաքսաւորներէն և հեթանոսներէն. երկու անգամ պահք կը բռնէին շաբթուան մէջ:

Իրենց մարմինները կ'օժէին ի ցոյց հասարակութեան. հոգին անմահ համարելով՝ կ'ընդունէին հանդերձեալ կեանքը, և այլն. — Այս փարիսեցիներուն մէջ կային բարեպաշտ մարդեր՝ որպէս Արեմատացին Յովսէփ, Նիկողիմոս վարդապետ, ծերունին Սիմէօն: Սաւուղն ալ (Պօղոս) փարիսեցի էր, Այս աղանդաւորներ կը գործածէին զբապանակներ, որոնք մագաղաթեայ տոմսեր էին և որոնց վրայ գրուած կ'ըլլային օրէնքէն խօսքեր:

Շատ տեսակ փարիսեցիներ կային, ինչպէս՝ Կորաւրուց-փարիսեցի, Արիւննակաւս-փարիսեցի, Կորաւմակ-փարիսեցի, Ի՞նչ կայ գործելու՝ կը գործեմ փարիսեցի, Կեղծաւոր փարիսեցի, և այլն:

Սաղուկեցիներ

Սաղուկեցիները Քրիստոսի ժամանակ Հրեաներուն մէջ աղանդաւորներ էին. թէև իրենց գաղափարով կը տարբերէին Փարիսեցիներէն, սակայն Յիսուսը մեռցնելու մասին միաբան և համախորհուրդ էին:— Սաղուկեցի անունը երբայցեքէն կը նշանակէ անձնադար, բայց ոմանք կը ըսեն թէ Սաղովկ անուն քահանայէ մը սկսած է որ հիմնադիրն եղած է աղանդին:

Սաղուկեցիներ ամէն աւանդութիւն կը մերժէին. միայն Ս. Գիրքը կը ճանչնային: Ս. Հոգի, հրեշտակներ, սատանայ և մեռելներու յարութիւն չէին ընդունիր, և կուրանային դատաստանը:— Այս փիլիսոփաներուն վարդապետութիւններն ընդունելի չէին հասարակ ժողովուրդին, սակայն Հրեաներու ժողովին մէկ քանի անդամները Սաղուկեցի էին. նոյնպէս Առաքեալներու ժամանակ Սաղուկեցի էր քահանայապետը:

Հերովդէսեաններ

Այս անունը առնուած է Հերովդէս թագաւորէն: Ասոնց ջանքն էր Հրեաներուն մէջ մտցնել հեթանոսական և կռապաշտական սովորութիւններ:

Հերովդէս հպատակ և հարկատու էր Հռովմայեցիներուն՝ ուստի անոր կուսակիցները կը պնդէին թէ՛ պէտք էր կայսեր հարկ տալ, որուն հակառակը կը պնդէին Փարիսեցիները:

Դպիրներ

Ժողովներու ատենադպիրներուն պէս, գրելու և հաշուելու կարող անձեր էին: Երբայցեցիներուն մէջ օրէնքը կ'ուսուցանէին և մութ ու խորթին տեղերը կը պարզէին: Շատ մը դպիրներ կային Հրեաներուն մէջ, ինչպէս Եզրաս, որ անուանի, հաւատարիմ և գիտուն քահանայ մ'էր:— Դպիրները երբեմն Աւետարաններուն մէջ կոչուած են Օրինակաց կամ Վարդապէս օրինաց:

Ասոնք ալ Փարիսեցիներուն համակարծիք էին Յիսուսը մեռցնելու մասին,

Յեսսեաններ

Յեսսեաններն աղանդաւորներ էին՝ իրենց անձերը միակեցական վարքի նուիրող և մարմինի ճգնութեան պարագող: Երդումէ կը զգուշանային, կերակուրներէ կը խորչէին և լոկ ջուրով կը գոհանային: Սպիտակ զգեստներ կը հագնէին, ամենայն շերմեռանդութեամբ շաբթուան օրերուն պահք կը բռնէին: Ասոնց մէջ առաւել խստակրօնները կը հրաժարէին կիներէն, և անոնք որ ամուսնացած էին, միանգամ որդեծնութենէ վերջ, այլ ևս ամուրի կը մնային: Կ'արհամարէին ամէն իշխանութիւն՝ Աստուած միայն ճանչնալով տէր եւ իշխան ամէնուն:

ԴԱԻԹԵԱՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

9

1. Ա. Վարժուծիւն Մանկանց	Տրդ Տիպ	4	
2. Բ. » »	6րդ »	5	
3. Գ. » »	5րդ »	5	
4. Տարրական Քերականութիւն	5րդ »	2	
5. Լրացուցիչ Դասընթացք	2րդ »	3	
6. Փունջ, աշխարհ. Հաւարածոյ	4րդ »	3	
7. Փնջակ, պատկերազարդ	5րդ »	1	10
8. Երկրորդ Փունջ	2րդ »	6	
9. Գործն. Ընթացք Շարադրութեան	3րդ »	3	
10. Բանալի Շարադրութեան	2րդ »	7	
11. Ըստելարան Հայ Լեզուի	4րդ »	2	
12. Սկզբունք Համաձայնութ. եւ Շարադասութեան		3	
13. Alphabet Français	2րդ »	2	
14. Տարր. Ընթ. Կրօնի. Վ. Քհ. Ասլանեանի	3րդ »	2	
15. Պատկերազարդ Այրբենարան (Նոր ոճով)	3րդ »	20	
16. Յայտագիր Դաւթեան Գործակալութեան	5րդ »	2	
17. Ծաղկաբաղ հաւարածոյ, միջին շրջան	2րդ »	4	
18. Դպրոցավարութիւն, գործ E. E. Whiteի		5	
19. Առաձայնատոււմ, Հ. Պէնէեանի		5	
20. Համառօտ Կրօնագիտ. Ա. Հարէլեանի	2 Տիպ	3	
21. Սրտիս ձայնք, Քերթուածներ, Բ. Բարսեղեանի		5	
22. Նուէր Հայ Մանուկներուն, Ս. Դաւթեանի		1	20
23. Դաստիարակութիւն Աղջիկներու, Յուսիկ Վրդ.		3	
24. Հրսի, Գիտութ. վրայ դասեր, Գ. Անդրէասեան		3	
25. Դաստիարակութիւն պատանիներու, Յուսիկ Վրդ.		3	
26. ԲիւիՍԱԿն. լրագիր Ազգագր. Բանասիր. Լեզուաբ.		216	
1898ի տարեկանը		108	
1899ի »		51	
1900ի »		3	
27. Աշխարհագր. Դիւն Օսմ. Կայսրութեան Դ. Խ.		5	
28. Քերթուածներ, Յակոբճան		4	
29. Տղոց Կրօնագիտութիւն, Մ. Վրդ. Աղաւնունի		4	
30. Թուաբ. մեղրական դրութեան		5	
31. Առաջնորդ Անգղ. լեզուի, Յ. Վարժապետեան		5	
32. Իվանճէլին, Լօնկֆէլլօ, Տ. Լ. (Թերթօն «Բիւրակն»ի		5	
33. Օսմ. Տաղաչափութիւն, Ս. Կուրտիկեան		5	
34. ՆՈՐ ԳՊՐՈՅ, 10 պրակը		25	
35. Երջաբերական ճեղք Դպրոցի		5	
36. Լիակատար Դրացուցակ (Մամուլի տակ)			
37. Ծաղկաբաղ Քրիստ. Վարդապետ. Ա. Մանուկեան		6	
38. Հանդիսարան Բարոյագիտութեան		5	

« Ազգային գրադարան

 NL0145987

